

החוג לבלשנות (0627)
דו לשוניות (3280)
(גרסה ארוכה)

מרצה: ד"ר אירינה בוטוויניק
תשפ"ג, סמסטר ב' (2023)

מסכם: רועי מעין

שיעורים ותרגולים

1 – מבוא

מבוא 3

תופעות בסיסיות 5

2 – רכישה דו-לשונית

רכישה סימולטנית 9

ערבוב מוקדם 13

רכישה עוקבת 18

3 – ערבוב שפות אצל מבוגרים

החלפת שפה 24

1 - מבוא

מבוא

מה זה דו-לשוניות?

למונח דו-לשוניות יש מספר משמעויות: טקסט שכתוב בשתי שפות, צריכים להציג מידע בשתי שפות. מהי דו-לשוניות? למה אנחנו מתכוונים כשקוראים לבן אדם דו-לשוני? נתייחס למספר היבטים ביחס למה שקורה לרוב עם דו-לשוניים (דול"שים). נתחיל מכמה דעות מקובלות לגבי המונח. נתייחס לשלושה היבטים:

היבטים	מיתוסים	מציאות
שליטה/רמה	שליטה מצוינת בשתי השפות, ללא מבטא בכל אחת מהשפות	אין בהכרח שליטה מצוינת בשתי השפות, יכול להיות מבטא בלפחות אחת מהן
גיל ואופן הרכישה	מגיל צעיר, כמו רכישת שפת-אם	הרבה רכשו את אחת השפות או את שתיהן לא בילדות המוקדמת, לא חייבים לרכוש אותן כשפות אם. מחקרים: <ul style="list-style-type: none"> רכישה מאוחרת ושיטתית יכולה להוביל לשליטה מצוינת אי-שימוש בשפה שנרכשה כ-L1 (שפת אם) עלול להוביל להחלשה, "איבוד" השפה.
תחומי שימוש	שתי השפות נמצאות בשימוש קבוע	לא בהכרח יש שימוש שווה בשתי השפות.

בתחילת שנות ה-60 התחילו לחקור את התופעה, אלו היו Mackey (1962) & Weinreich (1968). הבינו שאם נתעקש על שליטה מצוינת בשתי השפות – **נאבד את רוב האוכלוסייה הדו-לשונית**. הם הדגישו את ההיבט של תחומי השימוש בשפה: לא שייך לתחומי ה-*langue* (כשירות לשונית – מערכת החוקים שמאפשרת לנו לדבר ולהבין את השפה) אלא לתחומי ה-*parole* (**ביצוע, שימוש** בשפה).

דו-לשוניות: שימוש בשתיים (או יותר) שפות (או דיאלקטים) בחיי היומיום.

- הערה – במסגרת הקורס נכליל במושג זה גם תלת-לשוניים, על אף שיש הבדל בין המושגים. נכליל גם דיאלקטים (יש מאמר באתר הקורס, לא נעסוק בזה).
- למה התופעה כל כך רחבה? מבחינה כמותית - יש הרבה יותר שפות (7000) ממדינות (193). בניגוד יש 516 שפות, בהודו 427, בברזיל 200...

אפיון דו-לשוניות

שיטת ה-grid: Francois Grosjean הציע את שיטת ה-grid (רשת) כדי למדוד את רמת השליטה של אדם בשפה. מעבר להגדרה נרצה לדבר על הפרמטרים הלשוניים (רמת השליטה לאורך החיים). נשים לב כי **שפות אצל דו-לשוניים יכולות להשתנות מבחינת רמת השליטה לאורך החיים**.

- על ציר ה-y נציין את מידת השימוש (הכי גבוה: שימוש יומיומי, הכי נמוך: אף פעם), ועל ציר ה-x נציין את השליטה (הכי גבוה: מצוינת, הכי נמוך: נמוכה).
- כאשר נציין את השפות ניעזר ב-a,b,c ולא ב-1,2,3 כיוון שלא משנה לנו מי השפה הראשונה (שפת האם). למשל נתונים בגיל 26 של אדם כלשהו עבור $L_a=English$, $L_b=French$, $L_c=German$.

				L_a
			L_b	
L_c				

- ובגיל 36:

		L_c		
				L_a
			L_b	

- מדובר כאן ב-grid שמתייחס אך ורק לשליטה.

כעת נסתכל על אדם אחר EP שעבורו L_a =French, L_b =English, L_c =German.

- בגיל 20:

				L_a
			L_b	
	L_c			

- בגיל 30 נוספו לו שתי שפות: L_d =Spanish, L_e =Swiss German.

		L_c		L_a
	L_e		L_b	
	L_c		L_d	

תופעות נוספות:

- **Language Attrition (החלשה, איבוד שפה):** למרות שהיא נפוצה בדיוק כמו תופעה של רכישת שפות חדשות, במחקר הבלשני בהתחלה לא התייחסו לזה.
- **Complementarity Principle (עקרון ההשלמה):** היבטים/תחומים שונים של החיים לעיתים מחייבים שפות שונות.
  - שליטה בתחומים שונים: נשים לב כי אם אדם נאלץ להשתמש בשפה בתחום מסוים שבה הוא לא רגיל להשתמש, זו סיטואציה מורכבת (צריך vocabulary מתאים, משלב מתאים).
  - **Well-learned behavior (התנהגויות מושרשות):** פעולה שמתבצעת על אוטומט בשפה מסוימת: לתת מספר טלפון, להזדהות... כאשר מנסים לעשות את זה בשפה אחרת, צריך להיזהר.
  - **דומיננטיות לשונית:** ב-1971 נעשה ניסוי על ידי Cooper, הנבדקים היו דוברים של אנגלית-ספרדית, והניסוי היה של **שיום** בכל מיני תחומי חיים. בתחומים מסוימים היה איזון – לא הייתה שפה דומיננטית, ובאחרים אנגלית או ספרדית יכלה להופיע כדומיננטית. גם ב-2008 (איבנובה וקוסטה) התקבלו אותן תוצאות בניסוי דומה.
  - **תרגום:** דו-לשוניים **אינם מתרגמים טבעיים** – יש תחומי חיים שבהם יש להם יכולת לתרגם בין שתי השפות, ואילו בתחומי חיים אחרים אין להם את היכולת הזו.
  - **זכירת אירועים:** בניסוי שעשו Marian & Neisser ב-2000, הם הראו שאנחנו זוכרים אירועים יותר טוב אם נשאלנו על האירוע באותה שפה שבה השתמשו כשהאירוע התרחש: language dependent recall.

מצבים לשוניים (language modes)

מצב לשוני: מידת האקטיבציה של שפות דו-לשוני בנקודת זמן מסוימת.

בכל מצב של דיבור/הבעה לשונית, אדם דו-לשוני צריך לענות על שתי שאלות בהתייחס לסיטואציה הנתונה (באופן די אוטומטי):

1. באיזה שפה יש להשתמש? מהי שפת הבסיס? $L_a | L_b$
2. האם השפה השנייה נחוצה? כן/לא

תסריטים אפשריים:

- **מצב חד-לשוני (monolingual mode):** שפת הבסיס L_a, L_b – לא (היא מנוטרלת)
  - למשל בדיבור עם אדם חד-לשוני, קריאת ספר בשפה מסוימת.
  - לא סביר שפתאום L_b תהפוך להיות שפת הבסיס.
- **מצב דו-לשוני (bilingual mode):** שפת הבסיס L_a, L_b – כן (לא מנוטרלת, יכולה להיעשות שפת הבסיס)
  - למשל בדיבור עם אדם דו-לשוני שיודע את שתי השפות, תרגום בין שפות, מקשיבים לשיחה של דו-לשוניים.
  - שתי השפות יכולות להיות באותה מידת אקטיבציה.

הערות:

- אלו **שתי נקודות על הרצף** של המצבים, יש כל מיני מצבי ביניים דו-לשוניים.
- דו-לשוניים נבדלים זה מזה בכמה הם נבדלים על הרצף. התנועה על הרצף תלויה למשל במקום המגורים ושפת הסביבה. באופן כללי, דו-לשוניים נעים על הרצף הזה. התנועה יכולה להיות מאוד מהירה, באמצע שיחה ניתן לעבור בין מצבים, ולו רק בשביל לסמן לאדם השני שאני דובר את השפה הזו.

עיבוד תפישתי (קלט: הבנה וקריאה): עד לאחרונה חוקרים טענו שהעיבוד התפישתי הוא "בלתי סלקטיבי" – גם אם אנחנו צריכים רק שפה אחת, השנייה עדיין activated. **בתפישה אנחנו אף פעם לא במצב חד-לשוני, תמיד במצב דו-לשוני כלשהו.**

ישנה **בעיה מתודולוגית** עם הטענה הזאת – בשביל לבסס אותה צריכים להחזיק אנשים במצב חד-לשוני וזה מורכב כאשר קורה משהו מן הבאים: המעבדה/האוניברסיטה דו-לשונית, הוראות הניסוי בשפה השנייה, המחקר קשור לדו-לשוניות.

תופעות בסיסיות

אינטראקציה של דו-לשוניים

אינטראקציה עם דו-לשוניים:

- צריך להחליט מהי **שפת הבסיס**. כאשר האדם השני בשיח הוא דו-לשוני, ישנם מספר שיקולים כחלק מההחלטה הזו:
  - משתתפים – נוחה לאנשים שאנחנו מדברים איתם (אולי יש אדם חד-לשוני בקרב המשתתפים). לעיתים יש היסטוריית שיחה עם האדם הדו-לשוני. יכול להיות אלמנט של יחסי כוחות, נתאים את שפת הבסיס לגורם סמכות. אולי נימנע משפה עם סטיגמה שלילית, או דווקא נשתמש בה. מידת האינטימיות עם אנשים, מעמד סוציו-אקונומי וכו'.
  - מצבים – לעיתים יש שפה לעיר ושפה לכפר, תלוי איפה השיחה מתנהלת. יש שפות כמו ערבית שבה יש את הסטנדרטית (ספרותית) וכל המדוברים (לבנונית, פלסטינית, מצרית). במצב רשמי, קריין בטלוויזיה ידבר במשלב הספרותי. המצבים מכתבים את המשלב.
  - נושא השיחה – נבחר לדבר בשפה שבה הכי נוח לנו לכסות בה את הנושא הזה, מבחינת אוצר מילים ושליטה.
  - מטרת השיחה – כדי לקבל העלאה במשכורת, נשתדל לבחור בשפה שנוחה למי שאנחנו תלויים בו. כדי ליצור דיסטנס נבחר בשפה שפחות נוחה לבן השיח.
- **החלפת שפה (code switching):** קורית אך ורק במצב דו-לשוני. תמיד יש אופציה להשתמש בשפה השנייה, היא אינה מנוטרלת. אפשר להתחיל בשפת הבסיס, לעשות switch לשפה שנייה. זה יכול להיות עבור מילה, צירוף או פסוקית שלמה. זו לא תופעה שנובעת מ-semilingualism (אדם לא יודע טוב אף אחת מהשפות), זו יכולת מדהימה לא סתם לחבר

דקדוקים של שתי שפות, אלא **לתאם ביניהם**. השלד המבני הוא של שפה אחת, והשנייה תורמת מילות תוכן, אם נכניס יחסות וחוקים מהשפה שנייה זה ישמע לא טוב:

- אנגלית-עברית: pagashti sham kama xevre from the hood.
- עברית-רוסית: ne znayu skolko vremya proshlo me-az she-hu niftar, no dlya meny a eto kak necax.
- עברית-רוסית: hayu sham hamon xuliganim ve xuligankot.
- במקור ברוסית: tam bilo mnogo xuliganov i xuliganok.
- אם נשתול את זה בעברית – נשמע רע: hayu sham hamon xuliganov ve xuliganok.

- **השאלות (borrowings)**: גם תופעה זו קורית אך ורק במצב דו-לשוני. כאן מדובר יותר במיזוג:
  - **loanword** (מילה מושאלת *as is*) – גם הצורה וגם המשמעות שלה פשוט מועברים לשפה שמדברים בה. מדובר על השאלות **אידי-סינקרטיות** (שאינן **מבוססות** או מקובלות בשפה, אינן קבועות – זה פר בן אדם). למשל עברית-אנגלית: she said there'll be a mixanemca.
  - **loanshift** (השאלה עם שינוי) – מבצעים שינוי במילה – כמו משמעות. פורטוגזית-אנגלית: כשהם מדברים אנגלית הם אומרים *humoroso* (המשמעות המקורית היא שובב) ומתכוונים ל-*humorous*, הם לוקחים מילה מפורטוגזית ומשנים לה את המשמעות. כך נופלים idioms: אני לא מרגישה כמו pizza (I don't feel like pizza).

אינטראקציה עם חד-לשוניים:

- שפת הבסיס היא ברורה, יש רק שפה אחת אפשרית. לכן נהיה במצב חד-לשוני: דברים כמו השאלות או החלפת שפה די נדירות. עם זאת, השפה השנייה יכולה להסתכן לתוך שפת הבסיס שאנחנו מדברים בה.
- **הפרעות (interferences, transfers)**: סטיות משפת הבסיס (**גם בדיבור וגם בכתב**) בהשפעת השפה השנייה. הסטיות יכולות לחול בכל רכיבי הדקדוק: פונטיקה, מורפולוגיה, תחביר.
  - אנגלית-צרפתית: look at the camion (=truck) (canyon). בגלל הצליל הדומה יצא *camion* במקום *canyon*. כשהשפה השנייה מתערבת, זה גם מבוטא כמו בשפה השנייה (בצרפתית במקרה זה).
  - אנגלית-צרפתית: look at the corns (horns). בצרפתית *corn=horn* ונוצר בלבול.
  - אנגלית-צרפתית: on the page 5 (sur la page cinq). כך אומרים מבחינה תחבירית בצרפתית.
  - בצרפתית כותבים *adresse*, ובאנגלית *address*. למשל דירה: *apartment*, ובצרפתית *appartement*.
- חשוב להפריד בין הפרעות ובין:
  - **סטיות תוך לשוניות** (הכללות יתר: ביצות במקום ביצים, תיקוני יתר: *mikol* ולא *mikol*, פישוטים). סטיות כאלו הן בדרך כלל מעידות על שליטה לא מושלמת בשפה שמדברים אותה, אין לה קשר להשפעה של שפה נוספת, זה חוסר ידע בחוקי השפה המדוברת.
  - **השאלות** והחלפת שפה. חשוב להקפיד שהנבדקים יהיו במצב חד-לשוני, כך יהיו רק הפרעות, ולא השאלות (הקורות במצב דו-לשוני).
- שני סוגים של הפרעות:
  - **(כשירות) הפרעות סטטיות** – סימנים קבועים של L_a בשפה L_b . למשל: **מבטא**. קשה להעלים הפרעה כזו. זה יכול גם לבוא לידי ביטוי **במבנים תחביריים** (דוברת רוסית שאומרת "אני מסתכלת טלוויזיה"). הפרעות כאלה הן חלק מהכשירות של האדם בשפה L_b , זו כשירות שונה משל דובר ילידי.
  - **(ביצוע) הפרעות דינמיות** – הפרעות שאינן קבועות, דברים מקריים. **פלישות זמניות ואקראיות** של שפה L_a לתוך L_b . יכול לבוא לידי ביטוי בפליטות פה, טעויות ביחס למיקום הטעם (*garage vs. garage*). הפרעות כאלה קשורות לביצוע, למנגנון הפקת הדיבור.

דו-תרבותיות (bi-culturalism)

- **דו-תרבותי**: אדם הלוקח חלק בחיים של תרבויות שונות. מתאים את אורח חייו (גישה, שפה, ערכים) לתרבויות שבהן הוא לוקח חלק. הוא מחבר ומערבב היבטים של התרבויות בהן הוא מעורב.
- היום מתייחסים לדו-תרבותיות בשילוב עם דו-לשוניות. כבר בסוף שנות ה-60 של המאה ה-20, Uriel Weinstein (אחד מחלוצי חקר הדו-לשוניות) זיהה את ההשפעה של דו-תרבותיות על דו-לשוניות. הוא הציע להבחין בין:

- דו-לשוני "מחובר" (coordinate) – בן אדם דו-לשוני ששתי השפות שלו נרכשו בתרבויות שונות (הקשרים שונים). זה דו-לשוני שהוא גם דו-תרבותי. עבור מילים "זהות" בשתי השפות: יש שני ייצוגים סמנטיים נפרדים.
  - דו-לשוני "מורכב" (compound) – בן אדם דו-לשוני שרכש את שתי השפות שלו באותו הקשר תרבותי, לכן הוא חד-תרבותי. עבור מילים "זהות" בשתי השפות יש ייצוג סמנטי אחד, אין הקשרים תרבותיים שונים, רק שני ייצוגים פונולוגיים.
- ניקח למשל את המילים bread ו-pain. עבור אדם דו-תרבותי, אלו לא מילים נרדפות – המשמעות שלהן שונה, אלו סוגי לחם שונים. עבור אדם שגדל רק במקום אחד והוא דו-לשוני (עם צרפתית), הוא לא מבחין בין שתי משמעויות שונות של המילים – שתיהן לחם.

המעמד המשתנה של דו-לשוניות

דו-לשוניות כשטן:

עד שנות ה-60 דו-לשוניות נתפסה כתופעה שלילית, כונתה semi-lingualism (כינוי גנאי). טענו כי זה מעכב את ההתפתחות האינטלקטואלית של האדם. Saer ביצע שני מחקרים:

- 1923 – במחקר היו 1400 משתתפים, ילדים ונערים דו-לשוניים (וולשית-אנגלית) בגילאים 7-14. תוצאות המחקר היו 10 נקודות ב-IQ לרעת הדו-לשוניים ביחס לחד-לשוניים.
- 1924 – מחקר ההמשך התבצע עם אוכלוסייה של סטודנטים, והתוצאה שהתקבלה הייתה זהה.

כך הוא הסיק שמצב הנחיתות האינטלקטואלית, הבלבול המנטאלי, הוא מצב קבוע.

הבעיות של המחקר:

1. הפער של 10 הנקודות היה רק בקרב נבדקים מאזורים כפריים.
2. הסקה סטטיסטית פגומה: קורלציה בין שני נתונים לא מאפשרת להסיק קשר של סיבה ותוצאה.
3. המבחנים הועברו לנבדקים בשפתם הלא דומיננטית (אנגלית), וזו השוואה בעייתית אל מול אנגלית של חד-לשוניים.

החל משנות ה-60:

קמו תנועות חברתיות שפעלו לשמר תרבות של אנשים, בין היתר לשמר את השפה. התנועות האלו נתמכו על ידי גופים בינלאומיים כמו האו"ם. מאז לא רואים בדו-לשוניות משהו שלילי, מתייחסים יותר בכבוד לשפות השונות, לא מסתכלים על דו-לשוניים כנחותים לעומת חד-לשוניים.

היתרונות של דו-לשוניים:

תחום	דוגמאות
תקשורת	<ul style="list-style-type: none"> • יתרון ביחסים בתוך המשפחה: עם ההורים (בעלי שפות דומיננטיות אחרות), עם דורות שונים, עם קרובים בחו"ל. תקשורת כזו יכולה להיות יותר אינטימית וקרובה. • יחסים עם חברי קהילה: אם בקהילה יש אנשים שלא שולטים ברמה גבוהה בשפת המקום, יש אפשרות לתקשר איתם. • תקשורת בינלאומית: אנשים דו-לשוניים יכולים לגשר בין הקהילה המקומית לקהילה מאותו סוג במקום אחר בעולם (שם מדברים בשפה אחרת). • רגישות שפתית: מודעות יותר גבוהה לשפה, ולכן דו-לשוניים יותר סבלניים עם אנשים שלא יודעים טוב את השפה (מכירים את התחושה של שליטה חלקית בשפה בלשהי).
תעסוקתי/תרבותי	<ul style="list-style-type: none"> • יותר אפשרויות עבודה, עבודות שמערבות מספר שפות. • התנסות פעילה בתרבויות שונות - יכולים לצרוך תרבות בשפות שונות ולהכיר תרבויות חדשות בשפות המקור: ספרות, מדיה.
קוגניטיבי	<ul style="list-style-type: none"> • בעלי גמישות מחשבתית יותר גבוהה, ויצירתיות מחשבתית. • התפתחות מואצת בקרב ילדים.

מטלה 1

<p>כן, ניתן לספק הסבר לממצא זה באמצעות עקרון ההשלמה, הקובע כי תחומים שונים של החיים מחייבים שימוש בשפות שונות. המאפיין הזה מתקשר לרמת השליטה בשפה בתחומים שונים: אם אדם דו-לשוני משתמש באחת השפות שלו לרוב תחומי חייו, בהתאם השליטה שלו בשפה תהיה יותר גבוהה. אם יש שפה שהאדם משתמש בה לתחומים שאינם מאוד בולטים בחייו, סביר להניח שהשליטה תהיה פחות טובה.</p> <p>לכן, אם אדם נאלץ להשתמש בשפה א' בתחום שבדרך כלל הוא משתמש בו בשפה ב', זו סיטואציה מאוד מורכבת. כך, למשל, השליטה באוצר המילים תהיה פחותה ולכן יכולים להיווצר קשיים במציאת מילים. כלומר, עבור דו-לשוניים השימוש בכל המילים בשפה מסוימת (מתוך מספר השפות שהם דוברים) נעשה בתדירות נמוכה יותר, לעומת חד-לשוני אשר משתמש בשפה אחת לכל תחומי החיים.</p>	<p>חוקרים מדווחים שלדו-לשוניים יש יותר קשיים במציאת מילים (תופעות על קצה הלשון) מאשר לחד-לשוניים. האם ניתן להסביר ממצא זה (בחלקו) באמצעות עקרון ההשלמה? אם כן, איך?</p>
<p>מצב חד-לשוני הוא מצב לשוני שבו ישנה שפת בסיס אחת אקטיבית (השפה השניה מנוטרלת, לא סביר שפתאום היא תהפוך לשפת הבסיס). עם זאת, השפה השניה עדיין יכולה לפלוש לשפת הבסיס, לפלישות הללו קוראים הפרעות (interferences): סטיות משפת הבסיס (בדיבור/בכתב) בהשפעת השפה השנייה. חשוב להפריד בין הפרעות ובין השאלות (borrowings) והחלפת שפה (code switching) אשר קורות אך ורק במצב דו-לשוני. תופעת ההפרעות באה לידי ביטוי במצב חד-לשוני.</p>	<p>מה הקשר בין המונח "מצב חד-לשוני" למונח "הפרעות" (interferences)?</p>
<p>תפישה בלתי סלקטיבית משמעה שגם אם אנו זקוקים רק לשפה אחת, השפה השנייה עדיין activated. כלומר, בתפישה אנחנו אף פעם לא במצב חד-לשוני, אלא תמיד במצב דו-לשוני כלשהו.</p> <p>ישנה בעיה מתודולוגית עם הטענה הזו. בשביל לבסס/להפריך את הטענה, צריכים להחזיק אנשים במצב חד-לשוני. בסיטואציות טבעיות של חיי היומיום בסביבת חד-לשוניים זה לא מהווה בעיה. אמנם בסיטואציה ניסויית זה הרבה יותר מורכב, יש הרבה גורמים שעלולים להוציא נבדקים ממצב חד-לשוני: הנבדקים יודעים שהמעבדה שהם נמצאים בה היא דו-לשונית, הוראות הניסוי ניתנות בשפה ב' (כאשר בודקים את שפה א'), ידוע כי המחקר קשור לדו-לשוניות.</p>	<p>חוקרים רבים טוענים שתפישה של דו-לשוניים הוא בלתי סלקטיבית. מה זה אומר? איזו בעיה טענה זו מעוררת?</p>
חשובה למחקר בכל היבט לשוני.	ההיסטוריה של אדם דו-לשוני
אינם מאוזנים בשתי השפות.	בדרך כלל, דו-לשוניים
שימוש יומיומי בשתי שפות או יותר.	עושה רושם שההגדרה הבי מוצלחת של "דו-לשוניות" היא:
מצויות רק במצב חד-לשוני + הן סוג של טעויות ביצוע	הפרעות דינמיות
יכולה לחול בכל רכיבי הדקדוק	החלפת שפה (code-switch)

2 – רכישה דו-לשונית

רכישה סימולטנית

סוג הרכישה

מה מאפשר לאדם לרכוש שפה אחת או יותר?

סביר להניח שאותו מנגנון שמאפשר לרכוש שפה אחת מאפשר לרכוש שתי שפות או יותר. בהמשך לכך ניתן לומר שאם אנו רוכשים שפה אחת, אנחנו לא בהכרח מממשים את מלוא הפוטנציאל של המערכת. אנו רואים **שאבני הדרך** ברכישה דו-לשונית, הן אותן אבני דרך ברכישה חד-לשונית: מלמול, מילים ראשונות, מבעים ראשונים... כך שעד גיל 4 מדובר בדובר ילידי. ברוב המקרים השלבים הללו **קורים באותם גילאים**, כאשר בחלקם יש עיכוב אצל דו-לשוניים.

נוהגים להפריד בין שני סוגים: רכישה דו-לשונית **סימולטנית** (simultaneous), רכישה דו-לשונית **עוקבת** (successive sequential). היכן עובר הגבול? החוקרת (McLaughlin (1970) הציעה את גיל 3: עד גיל 3 זה נחשב סימולטני, ואם השפה השנייה נכנסת אחרי גיל 3 זה נחשב עוקב. בעצם, מדובר בסוג של רצף בין סימולטנית לעוקבת. כיוון שקשה להגדיר את הגבול באופן ברור, הרבה חוקרים משתמשים במונח **BFLA** (Bilingual First Language Acquisition) – לרוב משתמשים בכך עבור רכישה סימולטנית.

רכישה סימולטנית

הגדרות לרכישה סימולטנית:

1. De Houwer (2009): התפתחות לשונית של ילדים אשר **שומעים שתי שפות מלידה**.
2. Deuchor & Quay (2000): התפתחות לשונית של ילדים שחשיפתם לשתי השפות מתחילה **בשנת חייהם הראשונה**.
3. הגדרה פונקציונלית: רכישה מקבילה של שתי שפות בילדים שנחשפו אליהן **מלידה**, והנמצאות בשימוש בילדות המוקדמת (עד גיל 5).

הערות:

- השתמשנו עד כה ברישום L_a, L_b כדי לדבר על השפעה של שפות אצל דו-לשוניים, ובחינה שלהן. בהקשר של רכישה דו-לשונית, נשתמש בסימון היותר קרוב L_a, L_α (α-a). נימנע עד כמה שאפשר מהתייחסות לשפה כיותר "ראשונה" או "מיוחסת".
- לא נדבר על:
  - דו-לשוניות סבילה – כאשר ילד רק **מבין שפה מסוימת אבל לא מפיק אותה** – זה תואם להגדרה 1 של רכישה סימולטנית כי היא לא דורשת שימוש.
  - Replacive Bilingualism (המרת שפת אם) – ילד מתחיל לרכוש שפה a, ואז בגלל נסיבות החיים זה נפסק והוא מתחיל לרכוש שפה α, שמחליפה את a במעמד שפת אם. למשל ילד סיני שבגיל 8 חודשים אומץ על ידי זוג צרפתיים, ומתחיל לרכוש צרפתית, האם יש זכר לסינית במוח? המחקרים חלוקים.

סוגיות תאורטיות:

- הבעיה הלוגית של רכישת שפה: איך בהינתן כל כך מעט הילדים מגיעים להישג כל כך גדול? הקלט של הילדים הוא בעייתי (זלות הקלט, חלקיות, מכיל טעויות, אין עדות שלילית...). הבעיות העיקריות של הקלט: לא נותן עדות למבנה או למשמעות, לא מספיק על מנת להסיק את חוקי שפת היעד. **ברכישה דול"שית הבעיה יותר חריפה**, משני טעמים עיקריים:
  - מבחינת **איכות** הקלט: יש שתי מערכות שיכולות לנתח את אותו הקלט, שממילא הוא בעייתי.
  - **הכמות** בכל שפה היא נמוכה יותר מאשר בחשיפה לשפה באופן מלא. במקרה הטוב (קלט מאוזן), 50% מהקלט מתקבל בכל שפה. במקרה הממוצע, לרוב הקלט לא מאוזן, אז באחת השפות יש 30-40% ממה שילדים שחשופים לשפה אחת מקבלים.

- הפרדוקס של רכישה דו-לשונית (Francis 2011): אנו מניחים שה-UG מאפשר להתמודד עם שתי שפות (בהינתן שיש רכישה דו-לשונית מוצלחת). אמנם, לא כולם מצליחים: זוהי הפרדוקס. ככל הנראה, זו לא בעיית UG ואין פה פרדוקס: בתהליך מטבעו אין אלמנט של מוטיבציה לרכוש או לא לרכוש שפה, זה "נכפה" עלינו כשמדובר בשפה אחת. **ברגע שיש שתי שפות, על אחת זה יכול בוודאות. על השניה? לא חייב לחול:** תלוי בכמות הקלט, ביחס לשפה, כמה משתמשים בה ביומיום. זה לא באמת פרדוקס. החוקרת (2009) De Houwer דגמה 198 משפחות שדיברו צרפתית ופלמית על בסיס קבוע. **היא מצאה שרק 74% מהילדים נהיו דו-לשוניים.** כלומר, פיתחו יכולת לדבר בשתיים. יש פקטורים נוספים שיכולים להשפיע: סוציולוגיים, סביבתיים. שפה שנייה זה לא צורך ביולוגי.

טבעה של הרכישה הסימולטנית:

אנו רוצים לדעת מה הייצוג של הידע הלשוני המתפתח ביחס לכל אחת מהשפות, ומה היחסים בין השפות המתפתחות.

- **ערבוב מוקדם (Mixing):** ילדים מערבבים את השפות שלהם. בשנות ה-70 החוקרים פירשו את התופעה הזאת כחוסר הבחנה של ילדים בין השפות השונות: מבחינתם זו שפה אחת, מערכת לשונית אחת לשתי השפות. על כן, הם הציעו את ההיפותזה שנקראת **The Unitary System Hypothesis (היפותזה המערכת היחידה):** תחילה, הילד בונה לקסיקון אחד ודקדוק אחד – לרוב משתמש במילה אחת עבור פריטים מסוימים, ולא שתי מילים.

שלושה שלבים בהתפתחות:

1. 1;1-2;5: לקסיקון אחד ומערכת חוקים אחת לשתי השפות.
2. 2;5-3: שני לקסיקונים, לכל שפה יש לקסיקון משלה (עדיין מערכת חוקים אחת).
3. 3;-: הפרדה מוחלטת בין המערכות: כל אחת והלקסיקון שלה.

דוגמאות:

- מילות תוכן: לרוב מדובר ב-Nouns, פה ושם גם מדובר ב-Verbs.

(1) Mami, ich will **preudere**, ja? (German-Italian 2;5)
I want to take, yes?

(2) Look how many **Platz** there is (English-German 3;3)
place

(3) Mami vuole **Stickzeug**, vuole **Arbeit**, si? (Italian-German 2;7)
wants knitting, wants work, yes?

(4) I can't give you any **Kuss** because I have a **Schmutznase** (English-German 3;3)
kiss, running nose

- מילות פונקציה: לרוב זה Adverbs אבל יכולות להיות גם מילות יחס.

(1) **La** ist Miao? (German-Italian 2;10)
there is

(2) Giulia gemacht a cassetta **per a** bose Wolf (German-Italian 2;2)
made a small house for the bad wolf

- ערבוב פונולוגי: חתול בשוודית (katt) ואסטונית (kass) יוצא kats.
- ערבוב מורפולוגי: pfeifING (בסיס גרמני וסימט אנגלית – whistling), Die Madchen's going night-night (הילדה בגרמנית, אומרת לילה טוב).
- ערבוב ברמת הצירופים: Putzen Zahne CON JABON (צחצוח שיניים בגרמנית, עם סבון בספרדית). עוד דוגמה: I ask him QUE YO VOY A CASA (אנגלית ואז שאלך הביתה בספרדית).
- ערבוב סמנטי: you want to OPEN the lights? (במקום להגיד (open, turn on)).
- ערבוב כללים: איטלקית-גרמנית: Quetto e [di Guilia libro]: בונה את הצירוף השמני לפי כללים בגרמנית.

מידת הערבוב:

Redlinger & Park 1980 אספו נתונים מ-4 מחקרים והגיעו לתוצאות הבאות. זה מוצג לפי 5 שלבי MLU – אורך ממוצע של מבע (Mean Length of Utterance).

- **מבע** לא חייב להיות משפט מלא, משהו שקרוב למשפט.
- MLU הוא מדד שנהוג במחקרים של רכישת שפה, כיוון שהוא הוכח כמדויק יותר מאשר גיל כרונולוגי.
- עד גיל 3, סופרים מורפמות (בהתאמה לשפה) ומחלקים במספר המבעים. 2.5 זה MLU של ילד יחסית צעיר – 2 מילים.

התוצאות:

	I	II	III	IV + V
Mixing (%)	20-30	12-20	6-12	2-6
Age	1-1;8	1;8-2;5	2;5-3	3-4/5

מחקר נוסף הוא של Vihman (1982) שעקבה אחרי הבן שלה שדובר אסטונית ואנגלית (לא נמדד עם MLU):

Mixing (%)	34	22	20	11	4
Age	1;8	1;9	1;10	1;11	2;0

רכישה דו-לשונית לעומת חד-לשונית

הפרכת/החלשת היפותזת המערכת היחידה: האם בהכרח חייבים להסיק מזה שילדים מערבבים, שיש להם מערכת אחת? לא. אם יש מערכת אחת – היינו מצפים לראות ערבוב ללא שום הבחנה בין התכונות הדקדוקיות של השפות. היינו מצפים לראות שלבי רכישה שונים מילדים חד-לשוניים. כלומר, אם ההיפותזה נכונה, נצפה להבדלים משמעותיים בין התפתחות חד-לשונית לזו-לשונית.

מורפו-תחביר:

כל אותן מורפמות שהן חשובות למבנה המשפט, מורפמות של התאם וזמן, מורפולוגיה נטייתית. רוב המחקרים מתמקדים בהפקה. מחקר של Paradis & Genesee (1996): הסתכלו על ילדים דו-לשוניים של אנגלית-צרפתית בגילאים 2-3. הממצאים:

1. משתמשים רק בפעלים נטויים בצרפתית מוקדם יותר מאשר באנגלית.
  - a. רקע: בגיל הזה של 2-3 אחת התופעות הידועות של רכישת שפה היא שילדים משתמשים בפעלים לא נטויים, בפסוקיות עיקריות. בגיל זה משתמשים גם בפעלים נטויים וגם בלא נטויים. לקראת גיל 3 מפסיקים להשתמש בלא נטויים ועוברים להשתמש בנטויים בצורה הדקדוקית הנכונה.
  - b. הילדים עושים את זה מוקדם יותר בצרפתית מאשר באנגלית (שימוש תקין). זה קורה גם בקרב רכישה חד-לשונית של צרפתית לחוד ושל אנגלית לחוד. באנגלית לרוב לוקח יותר זמן מאשר בצרפתית. זה קורה גם אצל דו-לשוניים.
2. שימוש בכינוי גוף נושא קטנים בצרפתית רק עם פעלים נטויים, ואילו באנגלית עם שני סוגי הפעלים.
  - a. בצרפתית יש שתי מערכות של כינוי גוף: קטנים (קליטיקים) – יותר גדול ועצמאי ממוספית אבל עדיין צריך מארח: je, tu (יש גדולים) (moi, toi). je צריך I נטוי, moi- לא צריך.
  - b. באנגלית אין שתי מערכות כאלו – בין אם הפועל לא נטוי (he eat) ובין אם הוא נטוי (he eats) יש אותו כינוי גוף. בצרפתית מבחינים בין הנטויים לבין הלא-נטויים: moi manger, je mange.
3. מיקום ה-verb:
  - a. בתחביר, ראינו שפועל נטוי עושה תנועה מ-V ל-I ולכן מופיע לפני ה-verb.
  - b. באנגלית הפועל הנטוי לא נע ונשאר ב-VP.
  - c. פועל לא נטוי לא נע בשתי השפות. המוטיבציה לפועל לנוע היא להתלכד עם תכונות זמן והתאם שנמצאים ב-I. לפועל לא נטוי אין תכונות כאלה ואין לו סיבה לנוע.
  - d. דו-לשוניים מתנהגים בדיוק כמו חד-לשוניים בשתי השפות: יודעים איך להתאים את עצמם לכל שפה.

ההתפתחות של דו-לשוניים לחלוטין מקבילה להתפתחות של חד-לשוניים בכל אחת מהשפות האלה. מבחינה מורפו-תחבירית עושה רושם שאין הבדל בהתפתחות.

לקסיקון (מההיבט הסמנטי - משמעות):

רכישת הלקסיקון מבחינה סמנטית נעשית בעזרת הנחיות/הטיות מסוימות (biases). לא מדובר בעקרונות קשיחים, אלה הכוונות שפועלות בתחילת הרכישה:

1. הטיית האובייקט השלם: תניחו שהמילה מתייחסת לאובייקט כולו ולא לחלקיו או לחומר ממנו עשוי.
2. הטיית האקסקלוסיביות ההדדית: בהינתן שכבר יש מילה לאובייקט השלם, תניחו שהמילה החדשה מתייחסת לחומר ממנו הוא עשוי או לחלק מהאובייקט. (אמורה לאפשר ללמוד גם את המילים שמרפררות לחלקים שמהם מורכבים האובייקטים).

אם בתחילת הרכישה יש לקסיקון אחד, אנחנו **לא מצפים למצוא מילים מקבילות בשתי השפות (translation equivalents)** גם "חתול" וגם "cat". זה הולך נגד הטיית האקסקלוסיביות.

מחקר של (Patterson & Pearson, 2004), טוען שיש מילים מקבילות מהרגע שבו ילדים מתחילים להפיק מילים. מחקרים רבים נוספים טיפה יותר זהירים (Lanvers 1999, Nicoladis & Secco 2000) מדווחים על כך שעד גיל 1;5 יש מעט מאוד מילים מקבילות אבל מהגיל הזה והלאה זה קופץ ל-20-25%. הם **טוענים שכבר מגיל 1;5 יש שני לקסיקונים**: זה אומר שיש שני לקסיקונים, אחרת זה הפרה בוטה של **שלב 2 בהיפותזה** (רק מגיל 2;3-2;5 יש שני לקסיקונים).

פונולוגיה (מוקדמת):

1. תפישה:

- a. שפות - ראינו כי תינוקות בין 4-5 חודשים מבחינים שפת היעד לכל יתר השפות (בקורס רכישת שפה). הסתכלנו על תינוקות בני 4 חודשים שרוכשים שפות אם ספרדית-קטלנית. התינוקות הבחינו בין השפות. **העובדה שיש להם פחות קלט בכל אחת מהשפות, לא משנה את המהלך.**
- b. סגמנטים – ראינו כי תינוקות חד-לשוניים עד גיל 6-8 חודשים מבחינים בין סגמנטים מכל מיני שפות (לא רק של שפת היעד), ולאחר 8 חודשים ישנה הבחנה רק בין סגמנטים של שפת היעד. דו-לשוניים עושים את אותו מסלול אבל **יותר לאט**. אם חד-לשוניים מבחינים בין תנועות בגיל 6-8 חודשים, דו-לשוניים מבחינים בגיל 12 חודשים. חד-לשוניים מבחינים בין עיצורים בגיל 10 חודשים, דו-לשוניים מבחינים בגיל 14-21 חודשים.
- c. סגמנטציה – לא צריך הבחנות נורא חדות בין עיצורים ותנועות בשפות. צריך תכונות יותר כלליות, פרזודיות. **אולי זה לא מפתיע שכאן אין שום הבדל, התהליך מתרחש באותו זמן**. למרות שההבחנות בין הסגמנטים לוקחות יותר זמן. אין תלות בין הדברים.

2. הפקה:

- a. מלמול – מתחיל בגיל 6 חודשים. לקראת גיל 10 חודשים המלמול מתחיל לקבל **מאפיינים של שפת היעד** גם ברמה הסגמנטלית (יותר בעיצורים מסוג מסוים). מחקר על תינוקות שרוכשים צרפתית-אנגלית הראה כי ישנו מלמול מובחן בזמן 10-15 חודשים.
- b. מילים – **ברמה הפרזודית, מאוד דומה לחד-לשוניים**: השמטה של הברות לא מוטעמות. ילדים השמיטו את ההברות בהתאם לדפוסים של ההטעמות בכל אחת מהשפות. **כשמגיעים לרמה הסגמנטלית, פה יש חילוקי דעות**. יש מחקרים שמראים שגם ברמה זו אותן תופעות ברכישה חד-לשונית באות לידי ביטוי ברכישה דו-לשונית (הזזת מקום חיתוך קדימה $g \rightarrow d$, הכפלה של הברה מוטעמת $water \rightarrow wawa$).

ערבוב מוקדם

ערבוב מוקדם

אם לא מדובר במערכת יחידה:

- למה מערבבים, מה מונח בבסיס התופעה? **תוצאה של צורך, להשתמש בשפה.**
- האם יש אילוצים דקדוקיים על ערבוב מוקדם? האם ערבוב מוקדם מובנה? **מובנה.**

תופעת הערבוב המוקדם: לפעמים מכנים אותו fusion (איחוד), בהתבסס על תיאוריה של סלובין (1973): ילדים שרוכשים שתי שפות, לגמרי צפויים להשתמש בשתייהן. הסיבה העיקרית לזה היא שחלק מתהליך רכישת שפה, זה לא רק לרכוש את התכונות הדקדוקיות של שפת היעד, יש גם **אסטרטגיות למידה** (עקרונות מנחים כדי שתהליך יצליח: תרכשו את התכונות הבולטות ביותר, תשתמשו בהכי פשוט, במה שאתה יכולים... הנחיות שעוזרות להצלחת התהליך). אם זה אכן המצב, יכולות להיות שתי סיבות עיקריות לערבוב מוקדם:

1. **אמצעי דקדוקי מסוים חסר** באחת השפות. נניח שהוא כבר נרכש בשפה השנייה, ברור שיעשה בו שימוש. הכי קל להדגים על מילים, אם אין מילה בשפה אחת אבל היא קיימת בשנייה, נשתמש בה בשפה השנייה.
2. האמצעי הדקדוקי שנחוץ בשפת השימוש קיים, אבל הוא **יותר מורכב מאותו האמצעי בשפה השנייה**. לכן יעשה שימוש באמצעי מהשפה השנייה.

שיטתיות ומבנה - התכונות הדקדוקיות של אלמנטים מעורבבים:

- מערבבים ערכים לקסיקליים שלמים, לרוב nouns. מחקר על שלושה ילדים רוכשי גרמנית-ספרדית מצא ש-40% מההחלפות הם nouns, כאשר עבור verbs היו רק 6%. מחקר נוסף מצא **שהחלפה של NP היא נדירה, אם היא קורית זה בעמדת נושא**. מבחינת הרגישות לקטגוריה המעורבת – זה קיים גם בערבוב המוקדם.
- **נקודות ערבוב:** בדרך כלל מערבבים בנקודות במשפט שבהם **הדקדוקים של השפות מתואמים** (concordant - לרוב, הכוונה היא שזה אותו סדר מילים, שהוא חופף). כשמבוגרים עושים החלפת שפה, הם עושים זאת בנקודות שבהם הדקדוקים מתואמים. המחקרים שנעשו עד כה עושה רושם שגם ילדים עושים את זה. לדוגמה, צרפתית-אנגלית:
  - מתואם: la maison מול the house.
  - לא מתואם: il les aime מול he likes them (סדר מילים שונה).
- Meisel 1994: חוקים הפועלים בערבוב מוקדם משקפים את ההתפתחות הלשונית. יכול להיות שהתוצאה תהיה שונה על פני השטח, בגלל **שהחוקים של הילדים תלויים בהתפתחות הלשונית שלהם**. אם אין להם מבנה של פסוקית, הם יחליפו אחרת, לא כי הם לא יודעים את המגבלה על החלישה, אלא כי בדקדוק שלהם המגבלה על החלישה תיתן תוצאה אחרת.
  - מגבלת החלישה: אם x חולש על y, החלפה ביניהם בלתי אפשרית. חלישה: הם משמשים ב-c-קומנד ולא ב-m-קומנד. ה-NP לא חלוש, ולכן יש הרבה יותר **החלפות של NP מושא ופועל**, ומעט מאוד החלפות שפה בין NP נושא לפועל.

נוכל לסכם כי ערבוב מוקדם הוא לא חסר שיטתיות. גם אם הוא לא נפלא כמו של מבוגרים, עדיין הוא יחסית מצטייר כתופעה מובנית. לכן, **אין סיבה להניח את היפותזת המערכת היחידה, סופית זנחנו אותה.**

אלטרנטיבות להיפותזת המערכת היחידה

היפותזת ההתפתחות הנפרדת (The separate development hypothesis, De Houwer, 1990): שתי המערכות מתפתחות באופן נפרד ועצמאי, **ללא השפעה ביניהן**. היפותזה זו היא ברוח הנטיביזם (חומסקי) יותר מהיפותזה השנייה – הכול נתון ורק צריך לקבע את הערכים, לא צריך הרבה נתונים.

היפותזת ההתפתחות ההדדית (The interdependent development hypothesis, Paradis & Genesee, 1996): יש שתי מערכות נפרדות, ויש ביניהן **תלות והשפעה, יכולות להשפיע זו על זו**. חלק מההשפעה ההדדית הזו **יבוא לידי ביטוי בתור ערבוב (זו תוצאה של ההשפעה הזו – CLI: cross linguistic influence)**. הם מציינים מספר תופעות בהקשר זה:

1. עיכוב – עיכוב בהתפתחות של תכונה מסוימת באחת השפות, כתוצאה מהתפתחות בשפה האחרת.
2. האצה – רכישה של תכונה בשפה מוקדם יותר מהצפוי, בהשפעה של השפה השנייה.
3. העברה – הטמעה של תכונה משפה אחת בתוך דקדוק של שפה אחרת.

יש תמיכה בשתי ההיפותזות?

- פירוש התוצאות – אותו מחקר (אנגלית-יפנית, Mishina-Mori 2005) קיבל פרשנות שונה של התוצאות. זה ייתכן כשהכמות של הנתונים התומכים בהשפעה היא לא מאוד גדולה – אפשר להסתכל על הנתונים בתור טעויות ביצוע (לא צריך לספור את זה). אפשר להשתמש באמצעים רטוריים ולא לקרוא לילד בשמו – להמציא שם חדש. זה לא השפעה בין-לשונית זה משהו אחר.
- רכישה/התפתחות לא מאוזנת – הילדים לא מאוזנים בשתי השפות שלהם, יש שפה דומיננטית ושפה חלשה יותר. לרוב הדומיננטית תשפיע על החלשה או התפתחות א-סינכרונית (גם אם הילדים מאוזנים, יש מבנים שהם מתפתחים מוקדם יותר בשפות מסוימות מאשר בשפות אחרות. ראינו פסוקיות זיקה בסינית: הטענה שהן מתפתחות בגיל צעיר יותר מאשר באנגלית).
- תחומי השפעה הדדית.

תחומי ההשפעה ההדדית הבינלשונית (הצעה של הולן ומולר): להצעה שני תנאים:

1. **המבנה מערב את ההמשך בין תחביר לפרגמטיקה:**
  - ראינו דוגמה של right dislocation מצרפתית: (Elle) dort, la poupee.
2. **קיימת חפיפה שטחית בין שתי השפות בצורת קבוצה ותת-קבוצה:**
  - כך **ששפה a מאפשרת אופציה אחת y ושפה α מאפשרת שתי אופציות x,y**, כשאחת מהן היא האופציה הקיימת בשפה a. האופציות של a מוכלות באופציות של α (יחסים של הכלה). a תשפיע על α ותגביר את האופציה y, הוא יותר מובהק (שפת התת-קבוצה תשפיע על שפת הקבוצה).
  - צרפתית – באנגלית adj קודם ל-noun: a happy birthday/*a birthday happy. בצרפתית יש תארים שיכולים להופיע גם לפני וגם אחרי. האפשרות החופפת היא AN שמופיעה בשתי השפות. נצפה שאנגלית תשפיע על צרפתית – עושה רושם שאכן כך הדבר. ילדים דו-לשוניים של צרפתית-אנגלית מרבים להשתמש בסדר המילים AN כמו באנגלית, בצרפתית שלהם.
  - גרמנית – מחקר של (Dopke 2000), ילדים אוסטרליים דו-לשוניים אנגלית-גרמנית. התופעה היא סדר המילים V, O. התוצאות: השתמשו הרבה יותר בסדר VO בגרמנית. באנגלית יש רק סדר אחד VO. בגרמנית אמנם הסדר הבסיסי הוא OV (ה-VP הוא head final), ונראה את זה בשעבוד. אמנם, על פני השטח זה יהיה VO. ילדים חשופים בגרמנית לשני הסדרים, באנגלית לסדר אחד (שמוכל בשני הסדרים של גרמנית). [המסגרת התאורטית שבה המחקר נעשה הוא "מודל התחרות"].

היבטים מבניים של ערבוב מוקדם

אמרנו כי ערבוב מוקדם היא תוצאה של השפעה בין-לשונית. השאלה שעולה כאן היא **מה כיוון הערבוב?** איזו שפה משפיעה על איזו שפה? נניח יש לנו מבע מעורבב. איך נדע איזה שפה שם היא הבסיס, ואיזה שפה התערבבה לתוך הבסיס.

המסגרת של השפה העיקרית (The Matrix Language Frame, Myers-Scotton, 1993):

- המונחים כאן הם ML (matrix) – שפה עיקרית, ו-EL (embedded) – שפה מוטמעת. אם אנחנו מדברים בשפה מסוימת היא ה-ML, והשפה שנטמיע אותה פנימה היא EL.
- יש בהצעה הזו עקרון שנקרא **עקרון מורפמת המערכת (system-morpheme principle)**: השפה המוטמעת/המשועבדת (EL) יכולה לתרום רק מורפמות לקסיקליות (לא פונקציונליות).

למשל, מבעים של הילדה שרלוט (ה-ML באותיות קטנות, ה-EL באותיות גדולות):

- אנגלית (ML) - קנטונזית (EL): We have two TURTLE.
- קנטונזית (ML) – אנגלית (EL): yes they PLANT-zo2 that.

חולשות המודל:

1. במבטים קצרים של ילדים (ויש להם הרבה, ילדים בקושי בני שנתיים) של 2 מילים, קשה מאוד לקבוע מה השפה העיקרית (ML) ומה השפה המשועבדת (EL).
 a. למשל שני מבטים של הילדה שרלוט (סינית באותיות גדולות): (1) Where's CHAIR? (2) WHERE'S chair? לא משנה באיזה ML ו-EL נקבע, קיים מבע אחר שמפר דבר מה (תופעה תחבירית שלא מתקיימת בסינית, או הפרה של עקרון מורפמת המערכת באנגלית).
 2. המודל לא קובע איזו שפה תשפיע על איזו.

היפותזת השפה הדומיננטית (The Dominant Language Hypothesis, Peterson, 1988):

הטענה המרכזית: מורפמות פונקציונליות של שפה חלשה, לא יופיעו עם מורפמות לקסיקליות של שפה חזקה. לעומת זאת, מורפמות פונקציונליות של שפה חזקה, יכולות להופיע עם מורפמות לקסיקליות של שתי השפות.

דוגמאות מומצאות (אנגלית-עברית, אנגלית היא הדומיננטית):

- אנחנו צופים שיופיע למשל: ha-namer bala the whole arnav, the girl was eating glida
- לעומת זאת, לא נצפה לראות: *ha-tiger swallowed et ha-rabbit

היפותזת הקיסוס (The Ivy Hypothesis, Bernardini & Schlyter, 2004):

הנחות:

- נקודת המוצא היא היפותזת השפה הדומיננטית – היא נכונה.
- תחביר – הנחה מקובלת בהקשר לרכישת שפה, שאומרת כי **המבנה התחבירי מתפתח בהדרגה מלמטה למעלה, בהתאם לרכישה לקסיקלית**. כלומר, קודם לומדים VP, אחר כך IP ואז CP, פחות או יותר. נמצאו עדויות לכך ממחקר שנעשה על איטלקית בגילאים שונים.
- הנחה כללית בפרוגרמה המינימלית של חומסקי – **המערכת החישובית (התחבירית) היא אחידה**. אין הבדל בין שפות, במערכת החישובית. **ההבדלים נובעים מהערכים הלקסיקליים** (בעיקר של הפונקציונליים אבל לא רק, גם מילות תוכן). [למשל: בשפה מסוימת לצירופים שמניים יש יחסה מורפולוגית].

הטענה המרכזית: **אותו חלק במבנה שטרם נרכש בשפה החלשה (בגלל מיעוט הקלט למשל) בא לידי ביטוי בשפה החזקה.**

ברכישה דו-לשונית לא מאוזנת, המורפמות הלקסיקליות של השפה החלשה, נעדרות במורפמות הפונקציונליות של השפה החזקה, כיוון שפשוט לא נרכשו עדיין האלמנטים הפונקציונליים של השפה החלשה. השפה החזקה משמשת כסוג של פיגומים. נניח שנרכשו כבר פעלים ושמות עצם, אבל עוד לא נרכשו כל האלמנטים של inflection בשפה החלשה. אז ה-inflection יגיע מהשפה החזקה וזה יבוא לידי ביטוי כערבוב.

המגבלות של ההצעה:

1. שפות דומות מורפולוגית – עושה רושם שההצעה הזו מתאימה לשפות בעלות מורפולוגיה יחסית דומה (כמו שפות אירופאיות, שיש בהן לרוב מורפולוגיה נטייתית עשירה).
2. חוסר איזון – רק אם יש חוסר איזון מאוד בולט.

השפעת הקלט על ערבוב מוקדם

לקלט יש השפעה חשובה על ערבוב מוקדם. ילדים שחשופים לקלט שמערבבים בו חופשי, הם מערבבים הרבה יותר מאשר ילדים שחשופים לקלט שהוא כל פעם בשפה אחת בלבד.

- השפעה כמותית: מחקר שנעשה על ידי Comeau et al. 2003. הם דיברו עם ילדים בקנדה, רוכשי אנגלית-צרפתית. הנסיין בכוונה שינו את כמות הערבוב בפניה שלהם לילדים. התוצאות היו לחלוטין ברורות: **ככל שהנסיין ערבב יותר, כך גם הילד ערבב יותר**. ילדים רגישים לאפשרות לערבב.

• השפעה איכותית:

- אנקדוטה של ברגמן (1976), היא מספרת שביחס לבת שלה שרכשה ספרדית-אנגלית. בסביבות גיל 2;4 היא כמעט לא ערבבה בין השפות. לפתע, היא התחילה להגיד: Es de mama's (שייכות של אנגלית), Es de papa's. התעלומה נפתרה באחד הימים, כאשר הילדה הלכה לשחק עם ילדים ספרדים. בגרמן באה לאסוף אותה. האמא של הבנים מרימה סוודר ואומרת Es geniffer's? יכול להיות שמדובר במשהו נקודתי בקלט שמשפיע על הפלט של ילדים.
- אנגלית של דו-לשוניים בסינגפור: ילדים שרוכשים אנגלית-סינית. ידוע שהאנגלית של הילדים בסינגפור מאוד מושפעת מסינית. האם זו תוצאה של השפעה בין-לשונית בקרב כל ילד, או שזו השפעה מבחון והקלט מראש הוא בעייתי, "האנגלית הסינגפורית" (תוצאה של language contact של שנים), שכבר מושפעת מסינית. קשה להפריד כאן. [כנ"ל ילדים שרוכשים ספרדית-אנגלית בארה"ב. בספרדית יש השפעה חזקה של אנגלית, פחות נושאים ריקים, פחות השמטה].

מטלה 2

מדוע <u>הבעיה הלוגית של רכישת שפה</u> נראית "חמורה" יותר כשמדובר ברכישה דו-לשונית?	ראשית, מבחינת <u>איכות הקלט</u> : אותו הקלט שממילא הוא בעייתי, יכול לקבל שתי אינטרפרטציות שונות, כל אחת על ידי מערכת לשונית אחרת. שנית, מבחינת <u>כמות הקלט</u> : במקרה הטוב, הקלט הסימולטני הוא מאוזן לחלוטין, הילד נחשף בכל שפה ל-50% מהקלט שילד חד-לשוני נחשף אליו (זמן החשיפה הוא אותו זמן). במקרה הממוצע, הקלט אינו מאוזן ובאחת השפות הילד ייחשף ל-30-40% מהקלט. לכן, השאלה "איך בהינתן כה מעט ילדים מגיעים להישג כה גדול?", היא עוד יותר "חריפה" כאשר עוסקים ברכישה דו-לשונית.
האם לקלט יש תפקיד משמעותי בערבוב מוקדם? אם לא, מדוע? אם כן, מהו?	כן, לקלט תפקיד משמעותי בערבוב מוקדם. ילדים שחשופים לקלט שמערבבים בו באופן חופשי, מערבבים הרבה יותר מאשר ילדים שחשופים לקלט שהוא כל פעם בשפה אחת בלבד. ראשית, ישנה <u>השפעה כמותית</u> : במחקר שנעשה עם ילדים (Comeau, 2003), ככל שהנסיין ערבב יותר (יותר ערבוב בקלט), כך גם הילד ערבב יותר. כלומר, הילדים רגישים לאפשרות לערבב. בנוסף, ישנה <u>השפעה איכותית</u> : האנגלית של ילדים דו-לשוניים בסינגפור מאוד מושפעת מסינית (בשל השפעה בין-לשונית, או שהקלט מראש הוא כבר בעייתי: "אנגלית סינגפורית").
מנו לפחות שני ממצאים המצביעים על כך שערבוב מוקדם לא בהכרח מעיד על מערכת לשונית אחת.	אם יש מערכת לשונית אחת, היינו מצפים לראות ערבוב ללא שום הבחנה בין התכונות הדקדוקיות של השפות, ושלבי רכישת שונים מילדים חד-לשוניים (המתפתחים לפי קלט אחד בשפה אחת). נתאר שני ממצאים מתחומים שונים <u>להחלשת היפותזת המערכת היחידה</u> : <u>מורפו-תחביר</u> : מחקר של Paradis & Genessee (1996) הסתכל על ילדים דו-לשוניים של אנגלית-צרפתית בגילאים 2-3. בגיל זה משתמשים גם בפעלים נטויים וגם בלא נטויים. לקראת גיל 3 מפסיקים להשתמש בלא נטויים בפסוקיות עיקריות. נראה כי הילדים <u>עושים את זה מוקדם יותר בצרפתית מאשר באנגלית</u> . זה קורה גם בקרב רכישה חד-לשונית של צרפתית ואנגלית לחוד. ממצא זה מראה שאין הבדל בין ההתפתחות החד-לשונית לדו-לשונית. <u>לקסיקון</u> : אם בתחילת הרכישה יש לקסיקון אחד, לא נצפה למצוא מילים מקבילות בשתי השפות (translation equivalents), בניגוד להטיית האקסקלוסיביות ההדדית. אמנם, מחקר של Patterson & Pearson (2004) מצא כי יש מילים מקבילות מהרגע שבו מפיקים מילים.
בהינתן היפותזת הקיסוס, האם המבע הבא של ילד דו-לשוני, אנגלית (חלשה)-צרפתית (חזקה), צפוי להופיע בשלב התפתחותי כלשהו?	Where did you put les books? where did you put the books 'איפה שמת את הספרים?' לא . לפי היפותזת הקיסוס, הרכישה מתחילה מלמטה. כשעוד אין פעלים בשפה החלשה, הם יהיו בשפה החזקה. אמנם כאן רואים שכבר יש הכול בשפה החלשה, כולל CP. לכן, אין שום סיבה שה-determiner יופיע בשפה החזקה . המבנה של הצירוף השמני זה מהדברים הראשונים שנרכשים, עוד לפני שנרכש הפועל. לכן זה לא צפוי להופיע לפי ההיפותזה.
הממצא שילדים דו-לשוניים הרוכשים שפות קרובות כמו ספרדית וקטלנית, מבחינים ביניהן מבחינה פונולוגית כבר בגיל 5 חודשים תומכת	מערכות (פונולוגיות) נפרדות מתחילת הרכישה. אחרת, לא היו אמורים להבחין ביניהם.
ערבוב מוקדם של ילדים	לא : מהווה עדות לתהליך איבוד של השפה החלשה, אינו קשור לקלט, נעדר כל שיטתיות.
בהינתן היפותזת השפה החזקה (The Dominant Language Hypothesis)	מורפמות פונקציונליות של השפה החזקה יכולות להופיע עם מורפמות לקסיקליות של שתי השפות.

מטלת מאמר (Unsworth)

<p>לפי הולק ומולר, כדי שתופעה תהיה נתונה להשפעה בין-לשונית (crosslinguistic influence) היא צריכה לענות של שני התנאים הבאים:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. המבנה מערב את הממשק שבין תחביר לפרגמטיקה. 2. דמיון שטחי בתופעה מסוימת בין שתי השפות - קיימת חפיפה שטחית בין שתי השפות בצורת קבוצה ותת-קבוצה. שפה A מאפשרת אופציה אחת X, ושפה B מאפשרת את שתי האופציות X ו-Y. זהו דמיון חלקי. 	<p>מהם התנאים להשפעה בין-לשונית בהצעה של הולק ומולר (2000)?</p>
<p>שפת התת-קבוצה תשפיע על שפת הקבוצה: נניח ששפה A מאפשרת אופציה אחת X, ושפה B מאפשרת את שתי האופציות X ו-Y. האופציה שמתאפשרת בשתי השפות (X) היא זו שתיבחר, כלומר שפה A תשפיע על B ותגביר את האופציה X. זה מוביל לעיכוב ברכישה השפה המושפעת, ל-delay.</p>	<p>כשיש השפעה בין-לשונית, למה היא גורמת בהצעה של הולק ומולר?</p>
<p>האפשרות הלוגית שמעלה Unsworth למקרה שהשפות הנרכשות זהות, היא שלא נקבל עיכוב. אם ילד מקבל משתי השפות קלט בכיוון מסוים, נצפה דווקא להאצה בתהליך הרכישה. אין לזה עדות אמפירית, היא הסתכלו על שפות מהסוג הזה ולא ראו שם שום האצה.</p>	<p>מהי האפשרות הלוגית למקרה שהשפות הנרכשות זהות? האפשרות הזאת אכן באה לידי ביטוי?</p>
<p>הכותבת טוענת כי ההצעה של הולק ומולר אינה ניתנת להפרכה, כיוון שאפשר להסביר את היעדר ההשפעה הבין-לשונית באמצעות וריאציה בין דוברים (individual variation). עם זאת, היא טוענת שזו אינה סיבה מוצדקת להחריג את התוצאות בהן התקיימו התנאים של הולק ומולר אך לא התקיימה השפעה בין-לשונית. הדבר נטען בשלילה, כאשר היא אומרת כי אם נוכל להסביר כל סיטואציה שבה המודל של הולק ומולר טועה באמצעות individual variation, אז הכוח ההסברי שלו קטן מאוד, והוא כבר לא תקף מבחינה אמפירית.</p>	<p>מדוע הכותבת (Unsworth) טוענת שההצעה של הולק ומולר אינה ניתנת להפרכה? האם הדבר נטען לחיוב או לשלילה?</p>
<p><u>ממשק בין תחביר לפרגמטיקה</u> – תופעה זו כרוכה בתיג של אובייקטים ריקים בשיח, כנושאים ריקים (מיקוד ותנועה תחבירית של המושא, כך שהוא מקבל מעמד של topic), ולכן היא נמצאת בממשק שמערב תחביר ופרגמטיקה.</p> <p><u>חפיפה שטחית בין השפות</u> – בצרפתית/איטלקית ישנה עדות מוגבלת לתופעה זו (בשפות אלו אין topic-drop, יש מבנים שיכולים להתפרש כ-drop, כי לעיתים עמדת ה-object היא ריקה – EC). לעומת זאת, בהולנדית/גרמנית יש עדות חזקה מאוד לתופעה של topic-drop (ה-object נמחק כאשר הוא בעמדת topic). על כן, האפשרות ל-drop מהולנדית/גרמנית היא האופציה הנבחרת שמשפיעה על צרפתית/איטלקית.</p>	<p>האם object drop עונה על שני התנאים להשפעה בין-לשונית ברכישת גרמנית וצרפתית/איטלקית? מדוע? כן!</p>
<p><u>ממשק בין תחביר לפרגמטיקה</u> – RI הוא רק VP, פועל לא נטוי. מבחינה תחבירית אין tense (כי אין I). ואז אין ברירה אלא לפרש את הזמן מההקשר (יודעים במה מדובר, ומסיקים את הזמן הרלוונטי, אין אותו בתחביר).</p> <p><u>חפיפה שטחית בין השפות</u> – אין דמיון חלקי, יש דמיון מוחלט. גם בגרמנית וגם בצרפתית/איטלקית אין RI בקלט, אלא אם כן מדובר במבנים מסוימים כמו ציווי. בשתי השפות כמעט ואין RI, שתייהן לא מאפשרות. (זה המקרה שהיא נתפסת אליו בהשערה הלוגית שלה – אם השפות דומות, למה אין האצה? אין, הילדים מתפתחים אותו דבר).</p>	<p>האם תופעת ה-RIs עונה על שני התנאים להשפעה בין-לשונית ברכישת גרמנית וצרפתית/איטלקית? מדוע? לא!</p>
<p>אנסוור משתמשת במבנה של RIs, ובוחנת את ההצעה של הולק ומולר באמצעות נתונים של הילדה Annie, דו-לשונית הרוכשת את זוג השפות גרמנית-אנגלית. הסיבה שהיא בוחרת בזוג השפות הללו היא שהן עונות על התנאי של החפיפה השטחית: בקלט של אנגלית ילדים שומעים המון מבנים שנשמעים כמו RI, בגלל מורפולוגיה דלה של פעלים, מבנים "ערומים" (ללא נטיית זמן). על כן, ילדים באנגלית יכולים להסיק ש-RI זה תקין, אופציה אחת. בגרמנית זה לא המצב: שומעים פעלים נטויים ופעלים לא נטויים, לכן יש את שתי האופציות.</p> <p>התופעה במקרה של גרמנית-אנגלית אצל Annie עונה על שני התנאים של הולק ומולר להשפעה בין-לשונית (בניגוד למקרים שהם בדקו, בהם רק התנאי הראשון התקיים). כיוון שבגרמנית RIs מופיעים בצורה יותר מוגבלת מאשר באנגלית, הניבוי לפי ההצעה של הולק ומולר הוא שתתרחש השפעה בין-לשונית מאנגלית לגרמנית (ייתכן כי בגרמנית היא תפיק יותר RIs, הם לא יהיו מוגבלים רק ל-eventive predicates או לזמן future/modal), אך לא מגרמנית לאנגלית (באנגלית הצורות יהיו דומות לאלו המפיקים חד-לשוניים, לא יהפכו למוגבלות יותר בהשראת הגרמנית). אלו הן ההיפותזות שאנסוור מעוניינת לבדוק.</p> <p>התוצאות שהתקבלו: באנגלית 43.9% מהמבנים שלה כללו צורות infinite של הפועל, ובגרמנית 22.1% מהמבנים שלה כללו RI. באנגלית, Annie לא רחוקה מהתוצאות של חד-לשוניים, וגם בגרמנית התוצאות שהתקבלו הראו כי היא לא מתנהגת שונה מחד-לשוניים (לא מפיקה יותר RIs, הם מופקים תחת אותן מגבלות – eventive, temporal) ולכן המסקנה היא שההיפותזה שתתרחש השפעה בין-לשונית מאנגלית לגרמנית נדחית. אם כן, ההצעה של הולק ומולר במקרה זה שגתה בניבוי שלה.</p>	<p>באיזה אופן אנסוור בודקת את הניבוי של ההצעה של הולק ומולר? (בתשובתכם יש להתייחס לשאלות הבאות: מה המבנה שאנסוור משתמשת בו? איזה זוג שפות היא בודקת ולמה? מה הניבוי של הולק ומולר במקרה זה? מה התוצאות שמתקבלות ומה המסקנה מהן?)</p>

רכישה עוקבת

מבוא ומונחים ברכישה עוקבת

בניגוד לרכישה סימולטנית, רכישה עוקבת יכולה להתרחש בכל שלב בחיים, דרך ילדות, נעורים וגם בבגרות. כשדיברנו על רכישה סימולטנית הבנו שהגבול בין רכישה סימולטנית לעוקבת הוא שרירותי למדי, זה בעצם סוג של רצף. בכל זאת אנחנו שמים את הגבול הזה כיוון שזה מאפשר לנו להתמקד בתהליכים שונים ולהפריד בין הדברים. גם ברכישה עוקבת ישנם מספר מונחים:

1. **רכישה דו-לשונית עוקבת** (successive/sequential bilingual acquisition – also BA)
2. **רכישת שפה שנייה (L2) מוקדמת** (early/child L2 acquisition)
3. **רכישת שפה שנייה (L2)** (second language acquisition - SLA)

האם שלושת המונחים האלה צריכים להיות מובחנים? האם יש הבדלים מהותיים ביניהם? נסתכל ראשית על ההגדרה הכי כללית של רכישת שפה שנייה.

רכישת שפה שנייה: רכישת שפה נוספת לאחר ששפת אם (L1) כבר נרכשה.

- נסתכל על ההבחנה של **1 מול 2**. בהינתן ההגדרה הזאת, **כל מי שרכוש שפה שנייה לפני גיל 4 הוא נופל תחת רכישה עוקבת**, אחרי 4 זו רכישת שפה שנייה. כשעושים את ההבחנה הזאת לא ברור בדיוק מתי רכישה עוקבת צריכה להתחיל. מילת המפתח כאן היא **שברכישה עוקבת קיימת אינטראקציה בין שתי מערכות מתפתחות**. זה לא קיים אחרי גיל 4. זה אלמנט מהותי שמצדיק הבחנה בין שני סוגי הרכישה.
  - נסתכל על ההבחנה של **2 מול 3**. מחקרים מראים **שרכישת שפה שנייה בגילאים 4-8** (אחרי 4, כבר יש שפת אם) היא שונה באופן די משמעותי מרכישת שפה אחרי הגיל הזה (על אף שלא ברור מה הגבול העליון, מתי הרכישה מפסיקה להיות מוקדמת?). **יש ברכישה המוקדמת אלמנטים שמזכירים רכישת שפת אם (L1)**. גם כאן יש סיבה לעשות את ההבחנה בין SLA לרכישה מוקדמת.
- אם כך, צריך לשים לב כאשר קוראים בספרות על רכישת שפה שנייה/עוקבת, על איזו קבוצת גיל נעשו המחקרים, כיוון שיש גישות שונות וגבולות שונים בין ההגדרות.

מונחים בסיסיים:

- **Age of Acquisition/Arrival (AoA)** – הגיל שבו השפה השנייה נכנסת לפעולה.
- **Length of Acquisition (LoA)** – כמות זמן הרכישה.
- **Age of Onset/Bilingualism (AoO/AoB)** – גיל החשיפה.
- **Length of Exposure (LoE)** – משך החשיפה.

כאן בניגוד לרכישה סימולטנית הסיפור הוא ברור, ולכן נדבר במונחים של L_1, L_2 . הגיל שבו נרכשת השפה השנייה הוא מאוד משמעותי: להצלחה ברכישה של L_2 , למהירות הרכישה של L_2 . המונח המרכזי שמכבב בכל הסוגיות האלה הוא הבא.

היפותזת התקופה הקריטית

התקופה הקריטית (The Critical Period): קיימת תקופה מוגבלת בזמן שבה ניתן לרכוש שפות ברמה ילדית.

- ההגדרה המקורית (Lenneberg 1967): **רכישת שפה אוטומטית מתרחשת רק בתקופה הקריטית** (מגיל 2 עד גיל ההתבגרות), **שאחריה לימוד שפה הוא איטי יותר והצלחתו חלקית**.
- מדוע גיל ההתבגרות? זאת כיוון שבתקופה ההיא הדעה הייתה שמגיעה לידי סיום הלטרליזציה של המוח בגיל ההתבגרות. **לפי ההגדרה הזאת, רכישת L1 שונה באופן מהותי מרכישת L2**. סוג הרכישה בתקופה הקריטית שונה לחלוטין מסוג הרכישה לאחר התקופה הקריטית.
- אמנם, כבר בשנות ה-80 חוקרים התחילו להעלות ספקות לגבי ההגדרה הזאת, בהתבסס על ממצאים שהופיעו לגבי רכישת שפה שנייה על ידי ילדים ביחס למבוגרים. כמה מחקרים הראו שילדים גדולים יותר (12-15) לא בהכרח יותר "גרועים" מילדים צעירים יותר (3-5, 6-7, 8-10). במקביל, נמצא שהלטרליזציה נגמרת הרבה יותר מוקדם (ולא בגיל 16).

מחקרים בנושא:

אחד המחקרים המרכזיים והידועים שהתייחסו בצורה מאוד ברורה לכל הרעיון הזה של התקופה הקריטית ברכישה עוקבת, זה **המחקר של Johnson & Newport (1989)**. במחקר הזה היו **46 דוברי קוריאנית או סינית**. הם **נחשפו לאנגלית** בגילאים שונים (לפי הזמן שבו הם הגיעו לארה"ב). כלומר, AoO/AoB היה 3-39. בנוסף, החוקרים התייחסו גם ל-LoE שהיה 3-26. המשימה הייתה **שיפוטי דקדוקיות** של משפטים שהם שמעו: חצי היו דקדוקיים וחצי אי-דקדוקיים (בתחום המורפו-תחבירי: כמו סימן של יחיד/רבים, סימן של זמן). משפטים אי-דקדוקיים היו כמו:

- (1) The farmer bought two **pig** at the market.
 (2) A bat **flewed** into our attic last night.

התוצאות הראו כי **AoB היה הגורם הכי חשוב להצלחה – ככל שנחשפים מוקדם יותר, ההצלחה תהיה גדולה יותר**. בקבוצת הגילאים **3-16 ככל שהיו צעירים יותר הצליחו יותר**. בקבוצה של **16-39 התוצאות היו מפוזרות**, לא היה קשר בין גיל להצלחה. אם כן, המחקר כן הראה התנהגות מסוימת עד גיל 16 והתנהגות אחרת אחרי גיל 16. מצד שני, הוא הראה שאין גבול חד בין רכישת שפה מצוינת לגבי כולם, או כישלון לגבי כולם.

מחקרים מאוחרים יותר, **הראו שאפילו המסקנה הזאת לא בטוח שהיא מדויקת**. למשל, מחקר של (Lui et al. (1992 בדק **איך מעניקים תפקידים תמטיים**. הנבדקים היו L1 סינית, L2 אנגלית. AoB היה מגוון. התוצאות הראו שנבדקים שנחשפו יחסית מאוחר **נוקטים ב-"העברה קדימה"**: שימוש באסטרטגיה של L1 כשהם מעבדים L2. **אלו שנחשפו מוקדם התחלקו לשני מקרים (כתלות בגיל החשיפה)**: העברה אחורה (שימוש באסטרטגיה של L2 בעיבוד של L1), או שלכל שפה הייתה אסטרטגיה נפרדת בהתאם לשפה. המסקנה העקרונית כאן נשארת: חשיפה מוקדמת היא מאוד משמעותית ברכישת שפה שנייה.

רכישה אצל ילדים אל מול מבוגרים:

הגיוון בהצלחה ברכישת השפה אחרי גיל 16 נובע מגורמים שונים פסיכולוגיים, סוציולוגיים, קוגניטיביים, וגם למוטיבציה יש המון משמעות. **השאלה העקרונית נשארת: למה לילדים יותר קל לרכוש שפה שנייה מאשר מבוגרים?**

היפותזת "פחות זה יותר" ("The less is more" Hypothesis): למערכת קוגניטיבית פחות מפותחת יש יתרון ברכישת שפה.

כשילדים נחשפים לקלט מורכב (השפה) הם פועלים כלפיו באופן הדרגתי, המערכת שלהם מוגבלת. על כן הם "עסוקים" **בניתוח לא מודע (implicit)** של נתונים שהמערכת שלהם כרגע יכולה להתמודד איתם. כלומר, **הקלט מעובד באופן הדרגתי בעל כורחם**. ההדרגתיות הזו היא סוד ההצלחה – **הם לא מגיעים למצב של הצפה**. לעומת זאת, למבוגרים יש מערכת קוגניטיבית מאוד מפותחת, ולכן הם נוטים לעסוק בכל מיני ניתוחים מודעים מסובכים של הנתונים ("מתנפלים" על הנתונים), **מה שמוביל לשיתוק**.

אנקדוטה: מתברר שגם ברשתות ניורונים, הראו שהרשת מצליחה ללמוד את השפה, אם בהתחלה מספקים לה דברים פשוטים, ולאט לאט מסבכים את העניינים.

האלטרנטיבות להיפותזת התקופה הקריטית

נציג שתי היפותזות אחרות, שמייחסות את האפקטים של התקופה הקריטית לדברים אחרים. לא חייבים להסביר אותם באמצעות התקופה הקריטית. האלטרנטיבה הראשונה היא **נירולוגית**, והשנייה **ביולוגית-פונקציונלית**.

התחפרות (Entrenchment: The Sensorimotor Integration hypothesis, Henandez & Li, 2007): בגישה זו, האפקטים של התקופה הקריטית הם תוצאה של התחפרות שנוצרת על ידי דרגות שונות של קונסולידציה (עקרון ביו-כימי: התגבשות הזיכרון לטווח ארוך) של שפת אם בשלבי הלמידה השונים.

ככל שהמוח פחות גמיש, האינטגרציה נהיית פחות ופחות אפקטיבית. ככל שהידע של L1 מגיע לקונסולידציה מלאה, ברגע שנחשפים לשפה חדשה, המוח כבר לא יכול לרכוש אותה כמו שהוא רכש את L1 (הדברים שאנחנו צריכים כדי לעבד רצפים כבר לא זמינים). על כן, **לפי גישה זו, אם L1 עברה קונסולידציה, הרכישה של L2 חייבת לעבור דרך מה ש-L1 עברה במוח**, לא יכולים להיווצר ייצוגים חדשים, אלא רק ייצוגים של L1.

מודל התחרות המאוחד (The Unified Competition Model, MacWhinney 2012/2013):

- פיתוח של מודל התחרות הראשון שהוא הציע, יותר מקיף. זהו מודל מבוסס שימוש (לא מאוד חומסקיאני במילים אחרות), ושייך לגישות שטוענות שרכישת שפה מוכתבת על ידי הקלט (לא UG). המודל הזה תקף גם לרכישת L1 ולא רק L2: הרכישות הללו מערבות את אותם התהליכים, מה ששונה הוא האינטראקציה בין התהליכים הללו.
- במודל הזה יש עיקרון חשוב שמדבר על כך שהרמזים בקלט מתחרים זה בזה, יש רמזים יותר חזקים, ויש רמזים חלשים. הוא מדבר על הקשר בין צורה לפונקציה (בין מילה למשמעות), באמצעות רמזים שעוזרים לנו לפענח את הקשר הזה.
- החוזק של הרמזים נקבע על ידי שני משתנים:
  - נגישות/תדירות בקלט – מה שמופיע יותר בקלט.
  - היותו של הרמז אמין/עקבי – רמז שתמיד מצביע על אותה הפונקציה, מרמז שמצביע על שתי פונקציות.

דוגמה:

(1) The eraser push the dogs.

לפועל push יש תפקידים של agent ו-theme. מבחינה תמטית ה-agent אמור ללכת ל-the dogs (דבר חי). אמנם, סדר המילים דווקא מצביע על כך ש-the eraser הוא ה-agent. זה תלוי בשפה, באנגלית סדר המילים הוא רמז מאוד חזק, מה שלפני הפועל זה הנושא ולרוב הוא agent. באיטלקית זה אחרת, סדר המילים הוא לא רמז חזק.

- תהליכי סיכון (risk generating) ותהליכי תמיכה: בנוסף להיררכיית הרמזים, המודל הזה לוקח בחשבון תהליכים סוציולוגיים וקוגניטיביים. הרעיון הוא להימנע כמה שיותר מתהליכי סיכון, ולבצע כמה שיותר תהליכי תמיכה.
  - תהליכי סיכון: תלות, העברה שלילית, בידוד חברתי, התחפרות.
  - תהליכי תמיכה: חשיבה פנימית ב-L2 (internalization), העברה חיובית, השתתפות חברתית, הדהוד.

השפעה בין-לשונית

רקע:

- ההשפעה של גיל ומשך החשיפה ל-L2. יש כאן שני צדדים: מצד אחד, גיל חשיפה מוקדם ל-L2 מבטיח רכישה יותר טובה של L2. מצד שני, קיימת גם רכישה של L1, ואנחנו מדברים פה על גיל מוקדם לפני ש-L1 סיימה להתפתח. אם כן, L1 עלולה לסבול מכך שתוך כדי ההתפתחות שלה נכנסת עוד שפה L2. קוראים לזה "התאבנות" fossilization: הגענו למצב של דקדוק שיותר לא מתפתח.
- לא תמיד מבחינים בין חשיפה לבין קלט. מנסים לדבר על זה במונחים מדויקים – כמה שעות ביום הילד חשוף וכו'. בסופו של דבר, מתברר שזה לא כל כך משנה: לא כמות החשיפה ולא איכות החשיפה: הגיל של הילד! הוא שזה שמשפיע. אותה חשיפה בגיל 2 או בגיל 3, יש לה אפקט אחר. חוזרים לגיל החשיפה.
- כיוון ההשפעה: בשונה מרכישה סימולטנית, כיוון ההשפעה כאן הוא כפול: גם מהשפה החלשה לחזקה ולהיפך.

היפותזת תיאסוף התכונות (FRH - The Feature Reassembly Hypothesis, Gardiere 2007): כשאנחנו רוכשים שפה שנייה, אנחנו צריכים לרכוש קונפיגורציות שונות של התכונות (פונקציונליות וסמנטיות), איך הן מתממשות ואיך הן מסודרות זו עם זו. מה משפיע על קונפיגורציה של תכונות? האם תכונות מסוימת ממומשת באמצעות מורפמה חופשית או כבולה? האם המימוש הוא גלוי או סמוי? מהן תבניות הקישורים בין התכונות? לפעמים מימוש של תכונות מסוימת (יידוע למשל) יכול להיות קשור לתכונות אחרת (סמנטית, כמו animacy).

ניבויים/אפקטים צפויים:

- אם התכונות בשתי השפות (L1 ו-L2) ממופות באופן דומה – נצפה להאצה/הקלה ברכישה.
- אם התכונות בשתי השפות ממופות באופן מאוד שונה – נצפה לעיכוב/חבלה ברכישה.

מחקר של Meir/Armon-Lotem et al. 2016:

- הנבדקים הם דו-לשוניים רוסית-עברית (L1 רוסית, L2 עברית), בגילאים 5;5-6;5. ה-AoB שלהם שונה. זוג השפות מאוד אפקטיבי לבדיקת ההיפותזה, כי יש תכונות שהן ספציפיות לכל שפה, ויש תכונות משותפות לשתי השפות.
  - ברוסית יש **aspect**: perfective vs. imperfective, לאותו פועל יש שתי צורות כדי להביע את ההבדל הזה.
  - בעברית אין דבר כזה, אך לעומת זאת יש סימון של **יידוע**, שברוסית לא קיים.
  - בנוסף, יש תכונות משותפות גם אם המימוש שלהם לא בדיוק זהה: **התאם** נושא-פועל, סימון יחסת **accusative** (בעברית: מורפמה חופשית "את", ברוסית: מורפמה כבולה).

• הממצא העיקרי: יש השפעה דו-כיוונית!

- התאם (תכונות דומות – הקלה): כל הנבדקים, ללא תלות ב-AoB ביצעו כמו דוברי עברית חד-לשוניים. L1 עשירה מורפולוגית עוזרת ברכישת L2 עשירה מורפולוגית. **יש כאן השפעה טובה מ-L1 ל-L2:** יש facilitation, הקלה ועזרה. **למרות שהמיפוי המדויק של ההתאם הוא לא זהה.**
  - L2 עברית: הווה – מין, מספר. עבר – מין, מספר, גוף.
  - L1 רוסית: הווה – גוף, מספר. עבר – מין, מספר.
- יידוע (תכונות שונות – עיכוב): כל הנבדקים, ללא תלות ב-AoB ביצעו די הרבה השמטות של ה' הידיעה ב-L2, בהשוואה לחד-לשוניים של עברית. אנו רואים כי היה עיכוב, **השפעה של L1 על L2**, כי ב-L1 (רוסית) אין יידוע.
- aspect (תכונות שונות – עיכוב): ב-L1 היה הרבה פחות סימון של aspect בהשוואה לחד-לשוניים של רוסית. אנו רואים כי היה עיכוב, **השפעה של L2 על L1**, כי ב-L2 (עברית) אין aspect.
- יחסת accusative (תכונות דומות – הקלה): בדקו את זה באמצעות פסוקיות זיקה (לא במשפטים פשוטים), כי שם זה בא לידי ביטוי בצורה מאוד בולטת. נסתכל על כמה דוגמאות:

- (1) eto devochka kotoraya (NOM) videla menya
- (2) eto malchik kotoriy (NOM) videl menya
- (3) eto devochka kotoruyu (ACC) ya videla
- (4) eto malchik kotorevo (ACC) ya videla

יש השפעה מ-L2 ל-L1, כי ב-L2 (עברית) אין accusative, ולכן רוסים השתמשו ב-shto.

רכישה עוקבת ו-SLI

SLI (Specific Language Impairment, לקות לשונית ספציפית): עיכוב גדול בהתפתחות לשונית (2-3 שנים). זו הפרעה נוירולוגית מולדת (עצמאית, לא נגזרת משום הפרעה אחרת).

- מדובר בלקות שהיא ספציפית לשפה (לא נוגעת בהתפתחות הקוגניטיבית הכללית, רק בהתפתחות לשונית), היא ספציפית כי גם בתור לקות לשונית היא יכולה להיות מאוד סלקטיבית (רק ברכיב המורפולוגי, ברכיב התחבירי).
- פגיעה ברכיב המורפו-תחבירי: הטיות של פעלים, הטיות של שמות עצם, שימוש במילות יחס... היא מאוד נפוצה ב-SLI, ומשמשת כאינדיקטור טוב ל-SLI.

מה הקשר בין SLI לרכישה עוקבת? כשמסתכלים על טעויות של ילדים ברכישה עוקבת, אז רואים שהרבה פעמים הטעויות שלהם הן בהיבט המורפו-תחבירי כמו ב-SLI. עולה השאלה, האם זו אותה תופעה? רכישה עוקבת זה סוג של SLI או שזה רק נראה ככה על פני השטח ומדובר בשתי תופעות לגמרי שונות?

מדוע זו שאלה חשובה? לאבחן שלילד יש SLI ולא בעיות במורפו-תחביר שהן לא SLI אלא בגלל רכישה עוקבת זה מאוד עוזר לטיפול.

רקע מחקרי על SLI:

באנגלית וצרפתית (Hadley & Rue 1996, Crage & Paradis 2003, Rice & Wexler 1996):

1. שימוש בפעלים לא נטויים (RIs). למשל: He eat.
2. השמטת פעלי עזר: He not want.
3. השמטת מיידעים: on (the) rock.
4. השמטת מילות יחס מוצרכות: afraid (of) lion.

בעברית (Dromi et al. 1993, 1999):

1. הטיית פעלים – שימוש במורפמות פשוטות יותר (מקודדות פחות תכניות). למשל:
  - a. בעבר: במקום "אכלת" (גוף, מין, מספר) אומרים "אכלתי" (גוף, מספר).
  - b. בהווה: הימנעות מוחלטת מרבים-נקבה כמו "הולכות".

מהנתונים עושה רושם ש-SLI בא לידי ביטוי בתור השמטה ופישוט. בנוסף, אצל דו-לשוניים עוקבים (צרפתית, אנגלית): אין השמטה, אלא שימוש בצורה לא נכונה, צורה בסיסית. למשל: He do not want.

מחקר של ערמון-לוטם (2012):

המטרה היא לענות על השאלה, האם SLI ורכישה דו-לשונית עוקבת היא אותה תופעה או שמדובר בשתי תופעות שונות?

- היא בחנה הטיית פעלים (עבר, הווה), ושימוש במילות יחס (מוצרכות, חופשיות).
- נבדקים: 3 קבוצות, מאוזנות מבחינת מין, בגילאים 5-7.
  - קבוצה א': דו-לשוניים רוסית-עברית (25).
  - קבוצה ב': דו-לשוניים אנגלית-עברית (11).
  - קבוצה ג': ילדים עם SLI דוברי עברית חד-לשוניים (7).
- מתודה:
  - השלמת משפטים: אומרים לנבדק "הילד רצה לקפוץ, אז הוא _____" (קפץ). "כאן הכלב מחפש אוכל, וכאן החתולות _____ אוכל" (מחפשות).
  - חזרה על משפטים: "אתמול בניתי מגדל גבוה", "הילד החביא אוכל ליד העץ", "אחי מאזין למוזיקה רועשת".
- תוצאות:
  - הטיית פעלים:

זמן	דול"ש	SLI
עבר	הצלחה – מעל 90%	4 מתוך ה-7: פחות מ-90%, אחד מהם פחות מ-60%. הבעיות היו רק בגוף שני יחיד (אתה/את).
הווה	אנגלית: כמעט מושלם. L1 רוסית: כמעט מושלם למעט זכר-רבים (במקום "קופצים" אמרו "קופצות", כיוון ש-"קוף" זה נקבה ברוסית, אז זה בעיה בניסוי עצמו)	80% הצלחה (הולכת/הולכים), פרט לנקבה רבות (5% הצלחה).
ניתוח טעויות	"הלכתי" הופך ל-"הלכת". יש מעט טעויות, אבל לא בהכרח לכיוון של פישוט.	"אכלת" הופך ל-"אכלתי", "אכל". כמו שראינו בצרפתית ואנגלית, מתבצע כאן פישוט, מורפמות יותר פשוט (מקודדות פחות תכניות).

○ מילות יחס:

זמן	דול"ש	SLI
השמטות	אין בכלל באנגלית, וברוסית היו 3 השמטות מתוך 750 הפקות	הטעות הנפוצה ביותר היא השמטה של מילת יחס.
החלפות	היו קצת החלפות למילת יחס דומה סמנטית.	היו גם החלפות, בדרך כלל למילת יחס יותר פשוטה. למשל, היו צריכים להגיד "לפני", ואמרו "ב-".
ניתוח טעויות	לא משמיטים, לפעמים כן מחליפים אבל לא למשהו יותר פשוט. צורה מוטעית, אבל לא יותר פשוטה.	השמטה!

לסיכום, די ברור שמדובר בשתי תופעות שונות.

מטלה 3

מה הוביל את ג'ונסון וניפורט (1989) להסיק שיש תקופה קריטית ברכישת שפה שנייה?	ג'ונסון וניפורט ערכו מחקר בו 46 דוברי קוריאנית/סינית, שנחשפו לאנגלית בגיל (AoB) שנע בין 3 ל-39, עם משך חשיפה (LoE) שנע בין 3-26, היו צריכים לתת שיפוטי דקדוקיות על משפטים שהם שמעו. התוצאות הראו כי AoB היה הגורם הכי חשוב להצלחה (יותר מ-LoE), התבנית שראו היא שבקבוצת הגילאים 3-16 ככל שנחשפים מוקדם יותר, ההצלחה הייתה גדולה יותר (בעוד בקבוצה של 16-39 התוצאות היו מפוזרות). אם כן, המחקר הראה התנהגות מסוימת עד גיל 16, והתנהגות אחרת אחרי גיל 16. ממצאים אלה הובילו אותם להסיק שיש תקופה קריטית ברכישת שפה שנייה.
איזו ממצא גרם ל- Meir, Walters and Armon-Lotem (2016) לטעון שיש השפעה מ-L2 ל-L1 ברכישה עוקבת?	בהקשר לתכונת ה-aspect (הקיימת ב-L1, רוסית), ראו כי ב-L1 היה הרבה פחות סימון של aspect בהשוואה לחד-לשוניים של רוסית. זו השפעה מ-L2 ל-L1, כאשר ב-L2 (עברית) אין aspect.
עושה רושם של תקופה הקריטית (ברכישת שפה שנייה) אין גבול חד וברור.	נכון: אין גיל שממנו אי אפשר לרכוש שפה שנייה, תמיד אפשר. יש מחקרים שמראים שמבוגרים יותר טובים מילדים ברכישת L2.
SLI ודו-לשוניות הן לא תופעות זהות.	נכון: מסקנה זו עולה בבירור מהמחקר של ערמון-לוטם (2012) בשני התחומים שנבדקו (הטיית פעלים, ומילות יחס). מבחינה איכותית: SLI בא לידי ביטוי בתור השמטה ופישוט . לעומת זאת, אצל דו-לשוניים אין השמטה (אלא שימוש בצורה לא נכונה, לא יותר פשוטה), ואין טעויות לכיוון של פישוט . גם מבחינה כמותית (אצל ילדים עם SLI היו הרבה יותר טעויות ברכיב המורפו-תחבירי).
היפותזה ה"פחות זה יותר" מסבירה את ההבדלים בין רכישת שפה ראשונה לרכישת שפה שנייה ללא התייחסות לתקופה הקריטית.	לא נכון: היפותזה זו טוענת כי למערכת קוגניטיבית פחות מפותחת יש יתרון ברכישת שפה. כשילדים נחשפים לקלט מורכב (השפה) הם מעבדים אותו באופן הדרגתי בעל כורחם (המערכת שלהם מוגבלת), והם לא מגיעים למצב של הצפה, לעומת מבוגרים שלהם מערכת מאוד מפותחת. היפותזה זו אכן מתייחסת לתקופה הקריטית, כיוון שזהו ניסיון להסביר למה ילדים עושים את זה יותר טוב מאשר מבוגרים (בגלל יכולות קוגניטיביות יותר מוגבלות).

3 – ערבוב שפות אצל מבוגרים

החלפת שפה

החלפת שפה

החלפת שפה (code switching): סגנון דיבור שמאפיין אנשים דו-לשוניים שמדי פעם מדלגים לשפה אחרת וחוזרים לשפה שבה הם מדברים. יש שני סוגים של code switching:

- inter-sentential (בין משפטים).
- intra-sentential (בתוך משפט).

(1) אנגלית-ספרדית: *habian visto la pelicula italiana* | *the students*. זה תקין.

(2) אנגלית-ספרדית: *visto la pelicula italiana* | *the students had*. *זה לא עושים.

התופעה מתרחשת בהתאם ללכידות דקדוקית.

המודל של Poplack 1980: אחד המודלים היותר מרכזיים שקיימים בתיאוריה, בשימוש עד היום. יש לה כיסוי אמפירי מאוד מרשים. במודל הזה יש שתי מגבלות:

1. **מגבלת המורפמה החופשית (the free morpheme constraint)** – ניתן לעשות החלפה (switch) בכל מקום בשיח שבו ההחלפה משאירה מורפמה חופשית. במילים פשוטות, לא עושים החלפות בין מורפמות בבולות. אבל, כשאחת השפות הרבה יותר דומיננטית מהשנייה, כן אפשר להיתקל בהחלפות כאלו.
- (3) לא נצפה למילה כזאת: *eat-iendo כאשר הכוונה היא "eating".

2. **מגבלת השקילות** – נקודות ההחלפה המועדפות הן אלה שלא מפירות את החוקים הדקדוקיים של השפות המעורבות. כלומר, במקומות שבהם הדקדוקים ב-S-str (על פני השטח) הם חופפים/לכידים/מתאימים.

(4) אנגלית-ספרדית: *excuse* | *una buena*. תקין.

אנגלית-צרפתית: *le* | *told* (מפר את סדר המילים בצרפתית), או *le* | *told* (מפר את סדר המילים באנגלית).

איפה נוכל להכניס switch?

E: I	told him	that	so that he would	bring it	fast
S: [yo]	le dije	eso	pa'que[el]	la trajera	ligero

ניסוי (Gingras 1974):

- אנשים קיבלו דוגמאות למשפטים עם החלפות, והתבקשו לשפוט האם הם acceptable. אנגלית-ספרדית.
- דוגמאות:

(a) *El man que came ayer wants [[John comprar a car nuevo]]

(b) Tell Larry que se calle la boca

- תוצאות: כל הנבדקים שפטו את a כלא דקדוקי, ו-94% אמרו ש-b הוא switch טוב.
- מה הבעיה ב-a? צריך subjunctive בספרדית! צריך להיות que ואז פסוקית נטויה. יש פה שימוש במבנה שלא קיים בספרדית, אבל המילים הן בספרדית (זה כמו שהיינו עושים כאן בעברית *wants dani liknot mexonit xadasa*).

בעיות בהצעה:

1. בעיה אמפירית:

- a. המשפטים (1) ו-(2) שראינו, המודל לא מסביר מה הבעיה בזה.
- b. החלפות ב-Possessor/Adjection-Noun: באנגלית ה-adjective/possessor נמצאים לפני ה-noun (my book), בעוד שבעברית זה בדיוק הפוך (הספר שלי). לכן, אנחנו לא אמורים למצוא החלפות כמו my sefer, או yalda wise. כאן הדקדוקים לא חופפים. התיאוריה לא מסבירה את:
- (5) אנגלית-צרפתית: He presented a paper exceptionnel. ועדיין זו החלפה תקינה. עושה רושם שזה לא מתקיים. **כלומר גם אם זה לא אותו סדר ההחלפה עובדת.**

2. **בעיה תאורטית:** בהצעות מהסוג הזה יש הנחה שקיים דקדוק שלישי, בנוסף לדקדוקים של השפות המעורבות, יש דקדוק ייחודי ל-code switching. יש בזה משהו לא כל כך אלגנטי להוסיף הנחה כזאת של דקדוק מיוחד, זו תוספת "יקרה". אם היינו יכולים לגזור את המגבלות ממשהו שכבר קיים בתיאוריה היה עדיף.

מודלים נוספים

המודל של Joshi 1985: יש בו מגבלה אחת.

הערה: אצל Joshi השפה העיקרית היא כמו ה-base language שמדברים בה, והשפה המשועבדת היא זו שבה עושים את ה-switch. השפה העיקרית נקבעת לפי כמה מילים ראשונות, לפי השפה שהתחלנו בה. אין קשר להצעה של matrix language frame.

מגבלת הקבוצה הסגורה (the closed class constraint) – אלמנטים מקבוצת מילים סגורה לא יכולים להיות מוחלפים (מיידעים, פעלי עזר, מילות יחס, כמתים, מילות שעבוד). **אין להחליף מילים פונקציונליות.**

(1) Marathi-English: *some chairs-war (on): "on some chairs"

בעיות:

1. בעיה תאורטית דומה: גם כאן יש את ההצעה שיש דקדוק ייחודי ל-switch-ים, דקדוק שלישי.
2. בעיות אמפיריות: אנגלית-פרסית:
- Anyway, I figured out **ke** (that) if I worked hard enough I would finish in the summer
בדיוק על מילת שעבוד.

המודל של Di Seiullo, Muysken, Singh 1986:

מגבלת החלישה (the government constraint) – אם צומת a חולש (חלישה: סי-קומנד, ללא מחסומים (להוציא IP)) על צומת b, לא יכולה להיות ביניהם החלפה (switch). **אין להחליף בין חולש לנחלש.**

בעיות:

1. בעיות אמפיריות: בחלישה צריכים ראשים חולשים. יש חלישה של V על NP, לכן לא נצפה לפועל בשפה אחת, והמשלים שלו בשפה אחרת. אמנם, יש מלא switch-ים כאלה:
- אנגלית-ספרדית (V-NP): this morning mi hermano y yo fuimos a **comprar some milk**.
- צרפתית-ערבית טוניסאית (P-NP): j'ai joue **avec il-kura**.
- בהרבה שפות הפועל נע מ-V ל-I, יש מחסום על החלישה. אולי הסיפור הזה שיש הרבה החלפות בין המושא הישיר שלו, אפשר להסביר כך שלמעשה הפועל נמצא ב-I, ואז הוא לא חולש על NP כי יש מחסום בצורת VP, ואז אפשר לבצע החלפה.

המודל של Belazi et al. 1994:

- הבחנה/טענה: עושה חשם שאין החלפות בין ראשים פונקציונליים למשלימים שלהם.
- השראה: בדיקת תכונות הבאה לידי ביטוי בתופעות לשוניות שונות.

הם מוסיפים למצאי התכונות את התכונות: **תכונת שפה**, מניחים שיש תכונות כזאת [+French]. כמו כל תכונות פורמליות, היא צריכה להיבדק במהלך הגזירה. **תכונת שפה של ראש פונקציונלי ושל המשלים שלו צריכה להיות זהה, התכונות צריכות להיות מותאמות.**

לפי ההצעה הזאת, לא אמורה להיות החלפה בין המידע (D) לשם העצם הלקסיקלי (NP), תכונת השפה צריכה להיות זהה. במשפט b התכונות אינה זהה ולכן ההחלפה לא תקנית.

- (a) ktib | | dix livres: "he wrote ten books"
 (b) *ktib ashra | | livres: "he wrote ten books"

כנ"ל הראש Neg (שלילה) וה-VP:

- (a) *Je ne | | hib-ha | | pas: "I don't like it"
 (b) *ana ma | | l'aime | | -sh: "I don't like it"

בעיות:

- תכונת שפה: מה זה אומר שב-UG יש תכונות שפה? לקרוא לשפה תכונות זה יוצר פרדוקס: מה בא קודם? השפה או מה שמרכיב אותה?
- לרוב כשמשמשים בתכונות, יש להם מספר ערכים קטן (עדיף בינארי ±). מה המשמעות של +French? אי אפשר להגדיר הבדל בין שפות לפי תכונות בינאריות.
- תאורטית: **הקונפיגורציה המבנית** שבה בדרך כלל נבדקות תכונות היא כאשר התכונות על **הראש**, והצירוף שנמצא ב-spec של הראש בודק אותה. הם מציעים בדיקה בין ראש למשלים שלו, האם תכונות יכולות להיבדק בקונפיגורציה הזאת? יש לזה הצדקה או שזו המצאה? **אם היא מיוחדת להחלפת שפה**, זה כמו להגיד דקדוק שלישי.
- אמפירית: nahuatl-SPANISH: kikoas se kallli (the man will buy the horse) | | HOMBRE | | se. זאת החלפה טובה, בין הראש למשלים שלו. לכן זה סותר את המודל. יש כאן ראש פונקציונלי D עם התכונות [+nahuatl], והמשלים שלו NP עם התכונות [+spanish] ואכן יש כאן החלפה.

מודל MLF

רקע – מודל להפקת דיבור: מערכת קוגניטיבית, קונספטים.

- ממנה נגזר הלקסיקון הסמנטי.
- קידוד תחבירי: function assignment – נושא, מושא ישיר, מושא עקיף. position processing – צירופים ומורפו-תחביר. למשל אם יש מורפמת זמן אז היא מוצבת במקום מסוים במשפט.
- לאחר מכן יש את הלקסיקון הפונולוגי. לכן זה 2-stage model, הם מופרדים.
- לאחר מכן יש מחסנית (buffer) פונולוגי בו מתרחשת **ההשמה**: הפונמות כבר עומדות במקום, יש טעם במקום הנכון.
- מה- buffer הזה יוצא SPEECH. לכן יש טעויות דיבור שקורות ב-buffer, הפונמות של המילים יכולות להתבלבל ("שמפוק במבניה").

יש כאן רק ייצוג של משמעות, ורק ההיבט של משמעות שרלוונטי לתחביר (למשל הרשת התמטית).

ההצעה: כשאנחנו דו-לשוניים, גם כאשר אנחנו מדברים בשפה אחת (matrix language), השפה השנייה/המשועבדת (embedded language) גם activated אבל לא באותה רמה כמו השפה העיקרית. השפה ה-embedded יכולה לתרום רק מילות תוכן. כל המסגרת התחבירית נקבעת על ידי השפה העיקרית. ההצעה כוללת שני עקרונות:

1. **עקרון סדר המורפמות:** סדר המורפמות על פני השטח יהיה של השפה העיקרית.
2. **עקרון מורפמות המערכת:** מורפמות פונקציונליות יהיו של השפה העיקרית.

דוגמה: Irish-ENGLISH.

- Bionn se ag CONTRIBUI-ail do MAGAZINE atoi PUBLISHED in Sasana
- "He is contributing to a magazine that is published in England"
- זו דוגמה מצוינת להצעה הזאת. אנגלית זה רק V, N, V (מילות תוכן) ואפילו progressive זה משהו פונקציונלי (זה באירית).

גם דברים כמו סאב-קטגוריזציה נקבעים על ידי השפה העיקרית:

- אנגלית: you graduate **from** Waseda. יפנית: you graduate Waseda (מושא ישיר, אין from). מסגרת שונות.
- אז אם יש משפט כזה: (I graduated **from** Waseda) ka GRADUATE shimashita (Watashi wa Waseda)*. כל הדברים הפונקציונליים הם ביפנית, המשלים של הפועל צריך להיות כמו ביפנית, כלומר מושא ישיר. הגרסה הטובה היא:
- Watashi wa Waseda (o) GRADUATE shimashita כאשר (o) הוא accusative. **ברגע שכל השלד הוא של משפט ביפנית, אז המשלים של הפועל צריך להיות direct object ולא prepositional object.**

בעיות:

- אמפיריות:

- נחזור לדוגמה ההתחלתית של ...visto la... | | The students had *. האם ההצעה מסבירה שאי אפשר להחליף אחרי had? זה לא מסביר למה זה לא בסדר. **השפה המשועבדת (ספרדית) תורמת מילות תוכן. ועדיין זה לא טוב.**
- צרפתית-איטלקית: No, parce que | | hanno | | donne des cours (hanno=have, donne=given). גם כאן יש החלפה בין פועל העזר לפועל הלקסיקלי. **כאן זה תקין** בצרפתית-איטלקית. מה שלא נעשה, לא נוכל להסביר את זה באמצעות MLF.
- ההצעה מנבאת החלפות שאינן דקדוקיות (מנבאת שזה יהיה תקין ובפועל זה לא קיים): ספרדית-אנגלית. למשל במשפט הבא: El | | no | | wants to go *. לא ברור למה זה לא טוב.
- כעיקרון איך שמנוסחת ההצעה, היא כן אומרת שזה על פני CP ה-matrix language נקבע. מצד שני, שפה יכולה לשנות סטטוס מ-matrix ל-embedded בכל נקודה במשפט, ואז אין מה לעשות עם ההצעה, היא נהיית חסרת כל תוכן אמפירי.
- ההצעה עושה הקבלה בין הפקת דיבור להחלפת שפה: איפה שיש קושי עיבודי בהפקת דיבור, כנראה ששם גם תהיה בעיה בהחלפת שפה (לא יהיו החלפות). מתי בדרך כלל יש קושי בהפקה? למשל במשפטים נורא ארוכים. כל הדוגמאות שראינו עד כה הם במשפטים קצרים – אין בהם שום דבר שיכול להקשות, אז למה יש בהם מגבלות על החלפה? מה הקשר בין הפקת דיבור למגבלות על החלפת שפה?

מודל MacSwan

לפי מה שראינו עד כה – יש מגבלות, לא הכול אפשרי. כן יש איזשהן דרישות לשוניות שעומדות בבסיס הדבר הזה. השאיפה היא לתפוס את המגבלות האלה בצורה עקרונית: בלי לספר סיפור נפרד על החלפת שפה, אלא לגרום לזה לנבוע ממגבלות/תהליכים שאנחנו יודעים שקורים באופן כללי בתחביר ובדקדוק. ההצעה הזו לא ממציאה שום דבר מיוחד שהוא ספציפי להחלפת שפה, לגרום לזה לנבוע מאיך שפועלת המערכת התחבירית שלנו.

רקע:

ההצעה מנוסחת במסגרת הפרוגרמה המינימליסטית: חומסקי הציע בתחילת שנות ה-90, לזרוק את התיאוריה הקודמת ולהתחיל מחדש, כי הקודמת נהייתה מורכבת מידי. תחביר נקרא **מערכת חישובית**. ההנחה היא שהמערכת החישובית זזה אצל כל בני האדם. נוסף על המערכת החישובית יש את **הלקסיקון**: כמובן לא זהה בין כל השפות. הטענה היא שההבדלים התחביריים בין השפות נובעים מהתכונות המורפו-תחביריות של הערכים הלקסיקליים.

לוקחים מילים מהלקסיקון ומתחילים לצרף אותן, מלמטה-למעלה. גזירה (תנועה לצורך בדיקת תכונות). הגזירה הזאת בנקודה מסוימת מגיעה למצב שאפשר כבר להעביר אותה לרכיב הפונטי-פונולוגי (PF) שיכין אותה להגייה, spellout. אין s-str, d-str. יש רק PF ו-LF לאחר מכן.

תנועת ראש: נתקלנו בעיקר בתנועת ראש לעמדת ראש פנויה. הפועל נניח עולה מ-V ל-I, או תנועה מ-I ל-C. **יש גם תנועת ראש לעמדה לא פנויה, ואז כתוצאה מזה נוצר שם בעמדה הזאת ראש מורכב.** יש אלמנט שיושב ב-I ועדיין הפועל עולה לשם.

בהקשר לדו-לשוניים:

- לכולם יש אותה מערכת חישובית. מה שכן, **אדם-דו-לשוני, אין לו לקסיקון אחד, יש לו שניים** (לכל שפה החוקים ליצירת מילים הם שונים, אי אפשר לאחד את הלקסיקונים). לקסיקון א' ולקסיקון ב'. כשרוצים להגיד משפט לוקחים מילים מאיזה לקסיקון שרוצים, זה נכנס למנוע ומשם זה פועל לפי הכללים המורפו-תחביריים של הלקסיקון שממנו באו המילים.
- **גם המערכות הפונולוגיות, לא יכולות להיות מאוחדות:** חוקים פונולוגיים פועלים לפי סדר מסוים. יכול להיות שסדר פעולת החוקים שונה בין השפות, לא נדע איזה חוק פועל לפני איזה חוק. צריך ליצור מבנה לינארי כלשהו. גם כאן יש פונולוגיה א' ופונולוגיה ב'.
- מה שמגיע ל-spellout, הם כבר ראשים. הפונולוגיה לא יכולה לראות מתחת לרמה של ראש, זה כבר עבר. לכאן מגיעה מילה, ראש. הפונולוגיה יכולה לפעול על המילה השלמה, ולא על חלקים שמרכיבים אותה. זה גוזר את מה שפופלק אמרה על eat-iendo אם המילה היא [stem affix] הפונולוגיה לא רואה את זה, היא רואה W מילה שלמה. **בשלב הזה אי אפשר להחליף שפה בתוך מילה.**

ההצעה: **אלמנטים מורפולוגיים המרכיבים מילים, לא יכולים להיות מוחלפים.**

restructuring: ריצי טוען שבאיטלקית, פעלי עזר/מילים מודאליות/פעלים כמו התחיל, הפסיק, הלך, רץ: יכולים ליצור ראש מורכב עם הפועל הלקסיקלי שאחריהם. נניח שיש באנגלית את המבנה is eating, כעיקרון אלו שתי מילים נפרדות. יש אפשרות שהן יתלכדו לכדי פועל מורכב [is eating] שהוא $I+V_{complex}$, **שני אלמנטים תחביריים הפכו לאלמנט תחבירי אחד.**

למשל: Si e dato un regalo (Si is given a gift). יש כאן רצף של פועל עזר ופועל לקסיקלי. כעיקרון זה אופציונלי שיהיה את המיזוג הזה. מתי זה חובה? אם רוצים ש-"a gift" יהיה הנושא (fronting), הם חייבים לעשות restructuring: Un regalo si [e dato].

לגבי החלפה: צרפתית-איטלקית:

- Si e | | donne un cadeau. אין בעיה.
- Un cadeau | | si [e | | donne]. כאן זה לא אפשרי. לא ייתכן שכל חלק במבנה המורכב יהיה בשפה אחרת. **מה שנוצר כתוצאה מהתנועה הזאת זה ראש אחד. הוא חייב להיות בשפה אחת, לא חצי חצי.**

הטענה לגבי מה שקורה בדוגמה הראשונה מאנגלית-ספרדית:

- **פועל העזר באנגלית גורם ל-restructuring,** הוא חייב שהפועל הלקסיקלי יעלה אליו ואז נוצר ראש אחד: [had + V].
- **אם ה-had באנגלית גם ה-V חייב להיות באנגלית.** לכן אי אפשר לבצע visto | | had.

הערות:

- נשים לב שגם clitic גורר את הפועל ועושה restructuring.
- תלות בשפה - זה תלוי בשפה, יש שפות שבהן מורפמת עזר **תמשוך אליה את הפועל** ויש שפות שלא.